

náš vidiek

3/2022

štvrtročník
ročník XIX.

ČASOPIS VIDIECKEHO PARLAMENTU NA SLOVENSKU

MLADÍ PRE PRÍRODU A DUŠEVNÚ POHODU

strany 12–15

Erasmus+

VIDIECKY PARLAMENT
NA SLOVENSKU

**Zasadnutie
EVP v Poľsku
a deklarácia**

strany 4–8

**Letné aktivity
Europe Direct
v BB regióne**

strana 17

Obsah

- 4 Zasadnutie Európskeho vidieckeho parlamentu
- 7 Deklarácia vidieckeho ľudu z Kielce
- 9 Medzinárodné aktivity v rámci projektu Polirural
- 11 Polirural – Monitorovací mechanizmus na Slovensku
- 12 Mládežnícka akcia pre prírodu a duševnú pohodu
- 16 Naši ovčiari výrazne pomáhajú k oživeniu našich tradícií
- 17 Vybrané aktivity Europe Direct Banskobystrický región počas leta
- 19 EU ECO-TANDEM
- 20 Projekt AGATA v Prahe

náš vidiek

Ročník: XIX.

Číslo: 3/2022

ISSN: 1339-1542

Vydavateľ:

Občianske združenie
Vidiecky parlament na Slovensku
Kapitulská 13
974 01 Banská Bystrica
mobil: 0915 446 538
e-mail: vipa@vipa.sk
maria.behanovska@gmail.com
www.vipa.sk

Vychádza štvrťročne pre vnútornú
potrebu organizácie. Nepredajné.

Náklad: 1000 ks

Uzávierka nasledujúceho čísla:
20. decembra 2022

Redakčná rada:

Ing. Mária Behanovská,
doc. Ing. Miroslav Habán, PhD,
Ing. Karol Herian, CSc
doc. Ing. Jozef Húška, CSc.

Grafická úprava a ilustrácie:

Ing. arch. Pavol Borodovčák

Tlačiareň:

Róbert Jurových – NIKARA, Krupina

Príspevky sú zverejňované tak, ako boli
zaslané autormi a neprešli jazykovou
úpravou.

Fotka na titulnej strane obálky:

Aktivita projektu Mladí pre prírodu
a duševnú pohodu

Fotka na 2. strane obálky:

Prezentácia Europe Direct na
Kremnických Gagoch

Karolovi k 80-tke

Vzácný človek, dobrý priateľ, naslovovzatý odborník, špecialista a nadovšetko zane-
tený propagátor mlieka, mliečnych výro-
kov a syrov. Ani neviem, čomu skôr dať prednosť,
alebo v akom poradí menovať všetky jeho vzácné
vlastnosti. On je skrátka stopercentná potravina
pre dušu, presne ako to mlieko, ktoré propaguje, je
potravou pre telo. V Karolovi Herianovi sa spájajú
všetky dobré vlastnosti mlieka – je zdrojom všet-
kého čo k životu človek potrebuje: upokojí hlad
a smäd po poznaní, povzbudí, poradí, pomôže...
Tak ako mlieko a syry pomáhajú vo vývoji a raste

človeka, tak aj Karol mnohým pomohol k rastu
osobnosti, ako bryndza a žinčica mnohým ukázal
cestu k imunitě a integrite zdravia, naučil láska-
vosti, zhovievavosti, trpezlivosti a odolnosti. Je ako
kus masla, ktorý sa dá natrieť na chlieb a dokáže
zabezpečiť sýtosť svojho okolia a spokojnosť v jeho
blízkosti. Taký je náš Karolko Herian – ako pohár
dobrého mlieka. Dozrel, ako dozrievajúci syr a zvýšil
svoju kvalitu a vlastnosti – a len teraz je možné na
jeho príklade v plnej miere pochopiť proces zrenia
a dozrievania... Ešte dlho nám zrej a dozrievaj Karol
– do ešte vyššej kvality a chuti k životu...

Zasadnutie Európskeho vidieckeho parlamentu

V dňoch 12.-15. septembra sa v Poľskom Kielce konal Európsky vidiecky parlament 2022. Slovenskú republiku na podujatí, ktoré sa konalo už piatykrát, zastupovala naša organizácia. Súčasťou tímu boli aj členovia Vidieckeho parlamentu mladých na Slovensku. Stretnutia sa okrem Slovenska zúčastnili aj zástupcovia takmer všetkých členov EÚ a niekoľkých okolitých štátov. Počas štyroch dní bol pre účastníkov pripravený program v podobe množstva workshopov, diskusií a výletov, ktoré poskytovali mnoho príležitostí na zdieľanie skúseností, získavanie informácie a nadväzovanie partnerstiev.

Program začínal pondelok podvečer slávnostným otvorením a príhovormi prezidentov troch spolupracujúcich európskych organizácií: Áris Ádlers za PREPARE, Marion Eckardt za ELARD a Tom Jones za ERCA. Nasledovali príhovory: Janusz Wojciechowski, európsky komisár pre poľnohospodárstvo, Anna Gembická, námestníčka ministra pôdohospodárstva, Krzysztof Ardanowski, v mene prezidenta Poľskej republiky, Andrzej Bętkowski, maršál Świętokrzyského vojvodstva/regiónu. Paweł Krzeczunowicz, Poľská vidiecka sieť, riaditeľ Poľnohospodárskeho poradenského centra Brwinów, pobočka vo Varšave, Piotr Sadłocha, riaditeľ Združenia MAS pre rozvoj Świętokrzyskie vidieka.

Nasledujúci deň už našu delegáciu čakal pestrý program. Väčšinu dňa sme strávili na poznávacích výletoch, na ktorých sme spoznávali rôzne miestne akčné skupiny v okolí a ich lokálne pamiatky, podnikateľské subjekty a realizované projekty, ale mali sme možnosť sa zúčastniť aj na kultúrnych podujatiach, napríklad na vystúpení lokálneho detského folklórneho súboru. Cieľom bolo spoznať lokálnu kultúru, oboznámiť sa s projektmi, na ktorých sa v oblasti pracuje a inšpirovať sa ich úspešnými príbehmi. Aby sme sa toho ako tím dozvedeli čo najviac, každý sme sa zúčastnili iného

Účastníci zo Slovenska

výletu a spoznali účastníkov z iných krajín. V poobedňajších hodinách sa časť z nás zúčastnila Rural World Café by Youth, kde mladí ľudia diskutovali, zdieľali svoje skúsenosti a myšlienky ohľadom súčasných problémov, ktoré považujú za dôležité. Druhá časť našej delegácie sa v tom istom čase starala o prezentáciu v slovenskom stánku na exhibícii jednotlivých delegácií.

Tretí deň konferencie sa niesol najmä v duchu workshopov. Ešte predtým sme si však v doobedňajších hodinách vypočuli a mohli sa inšpirovať príbehmi ľudí z rôznych kútov Európy, ktorí aktívne riešia problémy vidieka. Poobede bol každý priradený na dva workshopy podľa vlastnej preferencie, kde sa účastníci zaoberali rôznymi témami a problematikami z oblasti vidieka, životného prostredia, regionálnej politiky a ďalších. Naši delegáti sami viedli dva z týchto workshopov, a to na témy sociálneho podnikania a prezentáciou výstupov projektu POLIRURAL a jeho výzvy pre atraktívnejší vidiek. Podvečer nás rovnako ako deň predtým čakala exhibícia, kde sme predstavili našu organizáciu účastníkom z ďalších európskych krajín a zároveň sme aj my mali možnosť spoznať cudzie kultúry. Večer sa niesol vo formálnom duchu, pri slávnostnej večeri.

Posledný deň konferencie bol opäť nabitý. Na začiatku sme si vypučili príhovory šiestich partnerov ERP pochádzajúcich z rôznych kútov Európy. Rečníci, ktorí sa zaoberajú rôznymi súčasnými problematikami, od životného prostredia až po poskytovanie práce marginalizovaným skupinám, odprezentovali svoje myšlienky, ale aj skúsenosti z vlastných projektov. Jednou z diskutujúcich bola aj členka nášho tímu, Magdaléna Čurillová. Druhým bodom programu bola panelová diskusia o Vidieckom dohovore, kde Alexia Rouby z DG pre poľnohospodárstvo a vidiecky rozvoj, vysvetlila tieto dva pojmy a následne ďalší panelisti priniesli svoje

pohľady na implementáciu Vidieckeho dohovoru a jeho overovania. Pred záverom ešte nasledovala podpisová ceremónia, počas ktorej bola tromi spolu iniciátormi EVP prečítaná a podpísaná Kielce Deklarácia a Manifest Európskeho vidieckeho parlamentu. Potom sa už konala iba záverečná ceremónia signalizujúca koniec tohtoročného Európskeho vidieckeho parlamentu, ktorý bol na najvyššej úrovni zo všetkých ročníkov či už po organizačnej stránke alebo účasťou vysokých politikov.

Vyjadrenia niektorých účastníkov:

Martin ➤ EVP som sa zúčastnil ako poslanec

Honko: obecného zastupiteľstva, na pozvanie

..... Vidieckeho parlamentu na Slovensku,

Témou celého podujatia bolo, ako možno zlepšiť postavenie obcí a dedín v celej Európe. Všetci zúčastnení sa zhodli na tom, že vidieckym parlamentom chýba podpora od politikov takmer v každej krajine. Taktiež, v každej krajine trápia obyvateľov obcí a dedín rôzne problémy. Je prirodzené, že u nás na Slovensku je problémom skôr to, aby obyvatelia dokázali dôstojným spôsobom žiť vo svojej obci, dedine. Bez obavy z toho čo sa udeje v budúcnosti s ich prácou, životným. Keď bude spokojný jednotlivec, bude spokojná aj komunita, v ktorej žije a tým pádom sa dá budovať aj spokojná spoločnosť v celom štáte. Na záver celej konferencie bolo podpísané memorandum, v ktorom sa Európsky vidiecky parlament zaväzuje

je podporovať parlamenty v Európe a hlavne, aby sa zlepšila spolupráca s Európskou úniou.

Pre mňa ako účastníka zo Slovenska bolo veľmi inšpirujúce stretnúť sa s ľuďmi z rôznych kútov Európy od škótskych ostrovov až po kolegov z Arménska. Bolo zaujímavé a inšpiratívne vymeniť si skúsenosti a nápady, ktoré verím, že dokážeme aplikovať spoločne aj v našej obci. Na záver by som chcel skonštatovať, že by som bol rád keby sa v našej obci začalo viac mladých ľudí zaujímať o dianie v našej obci.

Jakub Ďvorský: „Za našu organizáciu sa aktívne zúčastnilo 5 delegátov spolu s ďalšími 350 účastníkmi z takmer 40-tich krajín. Absolvoval som exkurziu s názvom Rodová rovnosť a prístup k zamestnaniu, podpora podnikania, ochrana klímy a pasívne budovanie. Sprevádzala nás miestna akčná skupina „Povodie Bobrzy“. Podujatie hodnotím veľmi pozitívne, čo sa týka logistiky, programu aj zastúpenia účastníkov, pevne verím, že sa vidíme opäť o dva roky, ešte vo väčšom počte, aby bolo počuť aj hlas ľudí z vidieka.“

Magdaléna Čurillová: „EVP bol pre mňa osobne veľmi inšpiratívny, plný nových informácií, nápadov, príkladov dobrej praxe v oblasti rozvoja vidieka, ale aj spoločnosti ako takej. Ukázali nám ako dedina s 500 obyvateľmi dokáže robiť regionálny rozvoj, využívať finančné zdroje či už štátne alebo z Európskej únie, aby

ľuďom na vidieku priniesli nové pracovné, vzdelávacie príležitosti či už vykonávaním rôznych aktivít ako sú workshopy zamerané na tkáčstvo, výrobu keramiky, jazdeckto na koňoch či agroturistika. Môj dojem z tohto podujatia je veľmi pozitívny no zároveň vidím, že máme čo robiť. Každá krajina je iná, má iné problémy a bolo veľmi zaujímavé počuť, ako sa snažia riešiť odchod mladých ľudí do iných krajín na malom škótskom ostrovčeku, ako funguje téma sociálneho podnikania v Taliansku, Škótsku, Česku a u nás, porovnať to a zistiť, že všade je to úplne inak. Avšak čo máme spoločné je to, že vidiecka komunita zohráva veľmi dôležitú úlohu pri riešení rôznych výziev, ktoré k nám každý deň prichádzajú. Rozvojové otázky najčastejšie vychádzajú z potrieb verejnosti, miestnej alebo regionálnej a v tomto prípade je veľmi dôležitá sociálna súdržnosť, podpora solidarity, sociálne začlenenie a práca pre miestnych ľudí s miestnymi ľuďmi a s miestnymi zdrojmi, pretože to vytvára vidiek. V spojení s nedostatkom pracovných príležitostí a obmedzeným prístupom k službám to vedie k tomu, že vidiecke oblasti sú pre život a prácu menej atraktívne. A aj z toho dôvodu je dôležité, aby sa vidiek a jeho rozvoj podporoval, aby sa tieto oblasti stali hospodársky, sociálne atraktívne a dokázali relevantne reagovať na ciele a ambície vidieckych komunít.

Viac sa môžete dočítať na stránke:

www.erp2022.eu

ZASADNUTIE EVP

Deklarácia vidieckeho ľudu z Kielce

15. septembra 2022

My, približne 350 účastníkov z 39 európskych krajín, sme sa stretli počas 5. Európskeho vidieckeho parlamentu v poľských Kielciach od 12. do 15. septembra 2022, na ktorom sme zhromaždili vidieckych ľudí, zástupcov organizácií občianskej spoločnosti, výskumníkov, podnikateľov, národné vlády a inštitúcie Európskej únie.

Plne uznávame naliehavosť súčasnej situácie a hlavné výzvy, ktorým Európa v súčasnosti čelí – vojna, inflácia, energetické krízy, klíma a biodiverzita, suchá a požiare, potraviny a bezpečnosť, nedostatok solidarity, zmeny spôsobené pandémiou, rozdelené spoločnosti a iné politické, ekonomické, environmentálne a sociálne zmeny zanechávajúce vplyv na naše komunity.

Na základe národných vidieckych parlamentov a iných podujatí organizovaných našimi európskymi a národnými partnermi vyústili diskusie v Kielciach do výzvy pre občanov a tvorcov politik na všetkých úrovniach, aby zmobilizovali zdroje a ľudí a zabezpečili, že politiky a programy budú koherentné a vhodné pre vidiek. Sme pripravení prevziať zodpovednosť a vyzvať spoluobčanov a tvorcov politik, aby pomohli pri vytváraní trvalo udržateľných vidieckych komunít.

ODOLNOSŤ VOČI KRÍZAM

► Vidiecke komunity zohrávajú kľúčovú úlohu v našej odolnosti voči mnohým výzvam, ktorým dnes čelíme, ako sa ukázalo počas pandémie. Rozmanitosť vidieka, zdroje a odolnosť majú pre spoločnosť kritickú hodnotu. Miestni aktéri sú zodpovední za kvalitu angažovanosti vo svojich komunitách. Mnohé vidiecke oblasti stelesňujú jedinečné miestne riešenia v rámci občianskej spoločnosti, miestnych akčných skupín, dedinských rád, stratégií inteligentných dedín a iných. Aktivita podporujúce sociálny

blahobyt, umožnenie spolupráce, vzdelávania, podpora lídrov komunít a budovanie dôvery sú popri ekonomickej podpore kľúčovými aspektmi na zníženie sociálneho napätia medzi rôznymi skupinami a názormi. Udržateľnosť vidieka závisí aj od podpory kritických miestnych služieb, infraštruktúry a hospodárskeho rozvoja, ako aj podpory mladých ľudí, menšín a migrantov.

► Vzhľadom na túto zásadnú úlohu si podpora vidieckych komunít vyžaduje väčší dôraz, integráciu a konsolidáciu. Ciele vízie a dobrá vôľa by mali odrážať skutočnú vidiecku agendu na európskej a národnej úrovni, vyčleniť na

ňu primerané finančné prostriedky a zahrnúť rozvoj vidieka do širšieho politického rámca. Reštrukturalizácia prepojení verejného sektora bude rozhodujúca pre integrovanejší, strategický prístup. Spolupráca medzi všetkými, ktorí sú zodpovední za vidiecke oblasti na európskej, národnej a regionálnej úrovni, je životne dôležitá. Holistický a integrovaný prístup musí zahŕňať všetky oblasti politiky a úrovne, aby odrážal vidiecku realitu.

BEZPEČNOSŤ A SOLIDARITA

- Rovnosť, ľudské práva a solidarita sú základnými hodnotami pri zabezpečovaní našej budúcej bezpečnosti tvárou v tvár globálnym výzvam. Tieto musia byť kľúčovými základmi pre politiku a konanie vpred, s hlavnými dôsledkami, pokiaľ ide o to, ako organizujeme naše spoločnosti a demokracie.
- Existujúce praktiky demokracie čelia výzvam a budú si vyžadovať kontrolu posilnenie na všetkých úrovniach, aby sa zabezpečila inkluzivnosť, reprezentatívnosť a robustnosť. Participatívna demokracia a budovanie kapacít občianskych kompetencií je potrebné rozšíriť aj na jednotlivcov zastupovanie a nové formy digitalizácie. Podpora dostupná komunitám v rámci rôznych programy sa nesmú znižovať byrokraciou, úzkymi rámcami alebo nedôverou na vnútroštátnej alebo európskej úrovni. Mali by byť zavedené zjednodušené a zrozumiteľné postupy založené na výsledkoch, ktoré overujú znalosti, existujúce postupy a dobrovoľná práca ľudí
- Financovanie rozvoja vidieka a vidieckych komunít by preto malo predstavovať realitu vidieka je potrebné posilniť a rozšíriť, aby sa zvýšil miestny prístup k finančným prostriedkom a kontrola nad nimi. Toto je v rámci programov EÚ a na vnútroštátnej úrovni. Rámec EÚ na obdobie rokov 2028 – 2034 Súčasťou by mal byť skutočne holistický prístup a priame programy rozvoja vidieka politiky súdržnosti. Programy by sa mali zavádzať na decentralizovanom základe prostredníctvom miestnych partnerstiev, aby finančná podpora mohla čo najlepšie reagovať na potreby a výzvy. Miestne vedené komunitou rozvoj (CLLD) by mal byť povinný vo všetkých

členských štátoch, vrátane všetkých európskych štrukturálnych a Investičných fondov (ESI).

- Podporujeme mierové riešenie konfliktov. Všetky úrovne vlád, komunít a jednotlivcov by si však mali uvedomiť dôležitosť pripravenosti a aktívne budovať odolnosť, napr. vo forme vedomostí, pripravenosti na potravinovú bezpečnosť, zásoby energie a paliva, ako aj zabezpečenie prístupu k dôveryhodným informáciám.
- Najvýznamnejšie, dlhodobé a zastrešujúce výzvy, ktorým teraz čelíme, vychádzajú z prírodného prostredia, v ktorom musíme všetci žiť a na ktoré máme významný vplyv. Prejavuje sa to zmenou klímy a stratou biodiverzity. Už nemôžeme čakať, kým sa s týmito výzvami popasujeme. Vyzývame všetky úrovne, jednotlivcov, organizácie a vlády, aby podnikli rýchle a významné kroky.
- Energia je základom modernej spoločnosti a prechod na nulové emisie uhlíka sa musí urýchliť. Vidiecke oblasti poskytujú umiestnenie a zdroje mnohých druhov systémov obnoviteľnej energie, z ktorých môžeme mať úžitok a miestni ľudia by nad tým mali mať kontrolu a mali by z toho mať úžitok.
- Napokon, nemôžeme pokračovať v ekonomickej paradigme neobmedzeného rastu, ktorá nás priviedla do krehkej situácie, v ktorej sa dnes nachádzame. Všetci musíme urýchliť proces, aby sme dosiahli ekonomický systém, ktorý presahuje rast smerom k modelu trvalo udržateľného rozvoja.

Viac informácií:
erp2022.eu

www.europeanruralparliament.com

Kontakt: **info@erp2022.eu**

Podpísané spoluiniciátormi a hosťom 5. stretnutia Európskeho vidieckeho parlamentu:

ĀRIS ĀDLERS, prezident PREPARE Network
URSULA BUDZICH-TABOR, člen predstavenstva Poľského vidieckeho fóra

MARION ECKARDT, predseda Európskeho vidieckeho spoločenstva za Aliancia (ERCA)

TOM JONES, prezident Európskej asociácie LEADER Rozvoj vidieka (ELARD)

Medzinárodné aktivity v rámci projektu Polirural

Náš tím na zasadnutí v meste Kielce

Workshop v rámci zasadnutia EVP v meste Kielce

ATÉNY, GRÉCKO

Konzorcium projektu PoliRural H2020 Project konečne mohlo osobne stretnúť a prediskutovať niektoré záverečné aspekty projektu!

Záverečné stretnutie konzorcia sa konalo na pôde poľnohospodárskej univerzity v Aténach v dňoch 7. a 8. septembra.

Projekt „PoliRural – na budúcnosť orientovaný kolaboratívny rozvoj politik pre vidiecke oblasti a ľudí“ je trojročný výskumný projekt financovaný Európskou komisiou cez výskumný a inovačný program Horizont 2020. Odštartoval v júni 2019 pod koordináciou Českej zemélskej univerzity v Prahe. Spája kľúčové činnosti potrebné pre navrhovanie efektívnych vidieckych politik zameraných na ľudí a na budúcnosť, ktoré zároveň povedú k posilneniu vidieckeho obyvateľstva a k odolnejším vidieckym oblastiam.

Projekt je realizovaný inkluzívnym spôsobom za účasti vidieckych populácií, výskumníkov, expertov a tvorcov politik, ktorí majú spoločný záujem zjednotiť sa pri riešení bežných problémov.

KIELCE, POĽSKO

14.9.2022 sme v rámci zasadnutia 5. Európskeho vidieckeho parlamentu v Poľsku (Kielce) viedli workshop, zameraný na projekt PoliRural H2020 Project, na workshope sme diskutovali a prípravu akčných plánov a vízií pre vidiecke oblasti, ako využiť do týchto príprav a plánov aj nové nástroje na tvorbu politik ktoré boli vyvinuté v rámci projektu POLIRURAL.

Viac info o projekte: <https://polirural.eu/>
Alebo na: <https://atraktivnyvidiek.sk/>
#h2020 #polirural #erp #erp2022

Stretnutie projektového konzorcia na poľnohospodárskej univerzite v Aténach

Na projekte spolupracuje 37 partnerov z 15 krajín, vrátane Slovenska, ktoré je zastúpené Slovenskou poľnohospodárskou univerzitou v Nitre (národný koordinátor), Agroištitútom, štátny podnik, Vidieckym parlamentom na Slovensku a mestom Nitra. Kľúčovou zložkou projektu je práca s aktérmi na regionálnej úrovni v rámci prípravy 12 pilotov projektu. Slovensko je jediným z nich, ktorý zahŕňa územie celej krajiny a predstavuje tak pre nás jedinečnú príležitosť.

Hlavným cieľom projektu PoliRural je atraktívniť európske vidiecke miesta a povolania pre usadené vidiecke obyvateľstvo a pre nových alebo potenciálnych nováčikov.

Zmeny vo vidieckych oblastiach, ako sú ľudňovanie, opúšťanie pôdy a strata biodiverzity, môžu síce prebiehať postupne pomaly, ale majú často nezvratný charakter. Tvorcovia politik môžu riadiť tento vývoj s cieľom zníženia negatívnych dopadov. Za týmto účelom potrebujú poznať efektívnosť v súčasnosti používaných nástrojov politik, ako aj to kto z nich v skutočnosti profituje

a v akom rozsahu, aké budú hlavné hnacie sily ovplyvňujúce ďalší vývoj a ako ovplyvnia ľudí, planétu, príjmy a využitie pôdy. Ak majú byť tieto poznatky skutočne užitočné musia prekonať

Spoločný obed projektového tímu

Západ slnka z Akropoly

tradičné sektorové myslenia a pretaviť sa do spoločného úsilia zjednocujúceho rôznych aktérov pod spoločným cieľom.

Projekt sa realizuje v 5 na seba nadväzujúcich krokoch:

- Analýza potrieb.
- Párovanie intervencií.
- Zhodnotenie politik.
- Výhľad do budúcnosti.
- Transformácia politik.

Viac info o projekte: <https://polirural.eu/>

Alebo na: <https://atraktivnyvidiek.sk/>

#h2020 #polirural SPU Nitra – Zelená univerzita Agroištitút Nitra, štátny podnik Mesto Nitra

MARIETA OKENKOVÁ

Polirural – Monitorovací mechanizmus na Slovensku

Na záverečnej národnej konferencii v júni 2022 bol zriadený Monitorovací výbor na monitorovanie a sledovanie pokroku pri implementácii Akčného plánu. Bolo nominovaných prvých sedem členov vrátane zainteresovaných strán a bývalého ministra poľnohospodárstva. Mládež je zastúpená Vidieckym parlamentom mladých na Slovensku. Neskôr pribudli zástupcovia tvorcov politik, ktorí zastupovali: Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka a Úrad vlády pre rozvoj angažovanosti občianskej spoločnosti.

Vedúcu úlohu prevzal Vidiecky parlament na Slovensku. Za zvolenie schôdze, jej organizáciu a prípravu zápisnice zodpovedajú dvaja spolupredsedia.

Úvodné stretnutie novozriadeného monitorovacieho výboru bolo organizované online a konalo sa 16. septembra. Predseda parlamentného výboru pre poľnohospodárstvo a životné prostredie sa zúčastnil a zapojil do diskusie o novej legislatíve o pripravenom návrhu zákona o rodinnom podnikaní na

podporu vidieckych oblastí.

Hlavnou úlohou monitorovacieho výboru je kontrolovať a dohliadať na úspešnú a dôkladnú implementáciu akčného plánu. Hlavnou zásadou jej konania a zloženia je partnerstvo medzi všetkými zainteresovanými partnermi a rovnaké zaobchádzanie so všetkými.

Najbližšie bude fyzické stretnutie v Bratislave 17. októbra deň pred Dňom vidieka v Národnej rade.

Erasmus+

Mládežnícka akcia pre prírodu a duševnú pohodu

V dňoch 18. – 23. júla 2022 sme v Hokovciach hostili vzdelávaciu aktivitu v rámci projektu Youth Action for Nature and Well-Being, 2020-3-IE01-KA205-082885. V poradí už druhý tréning v rámci projektu (prvý bol v apríli v Dublini) mal za cieľ ponúknuť mladým ľuďom vo veku od 16 do 20 rokov nové podnety v environmentálnej oblasti ako mať vplyv na veci okolo nás a tiež poskytol priestor na kultúrnu výmenu. Projekt sa zameriava aj na pohodu, ako si môžeme zachovať pozitívne duševné zdravie a zabezpečiť, aby bol náš ekologický aktivizmus strategický!

Spoločná fotka pred múzeom v Novej Bani

Prvý deň sme venovali zoznamovaniu sa, interaktívnym hrám, predstaveniu programu a cieľov projektu. Poobede sme si vyšli na Počúvadlo, kde sme sa schladili vodnými športami podľa záujmu. Večerný program sa niesol v kultúrnom duchu. Začal sa podávaním typického slovenského jedla, a to kačky s lokašmi a kapustou, škvarcovými pagáčikmi, chlebom s masťou a cibulou pričom nám hral heligongár v sebachlebskom kroji. Slovenskí účastníci si pripravili Kahoot kvíz o Slovensku, jazykolamy a porekadlá, ktoré pri doslovnom preložení do angličtiny znejú dosť nelo-

gicky. Postupne sa nám hostia predstavili a aj svoje krajiny. Večer sme ukončili podávaním makovej a tvarohovej štrúdle ako aj lotyšskými dobrotami.

Cieľom druhého dňa bolo získať konkrétnu predstavu prečo sme tu, čo sa už v rámci projektu urobilo a ako sa cítime v oblasti eko-aktivizmu. Doobeda sme zisťovali ako sme na tom s našimi hodnotami a silnými stránkami, mapovali sme eko-úzkosť v nás a okolo nás. Poobede sme si prakticky vyskúšali prácu s prírodným materiálom v Lišov múzeu, kde sme pracovali v 5 workshopoch (výroba syru a masla, spracovanie vlny, tkanie na krosnách, prírodné staviteľstvo a aranžovanie). Večer nám spestril tanečný workshop v prevedení DFS Vartášik.

Tretí deň sme sa zameriavali na to, čo by sme mohli urobiť pre pozitívnu zmenu v nás a okolo nás. Lektorka zo Španielska nám predstavila špirálu udržateľnosti, zamysleli sme sa nad tým ako fungujú rôzne systémy pomocou modelu ľadovca, hľadali sme pákové body problémov, resp. ich riešení. Poobede sme navštívili VIA FERRATY na Skalke, ktoré sú jedinečnou turistickou atrakciou. Tu si mohli naši mládežníci otestovať svoju odvahu a zistiť ako dokážu čeliť prekážkam. Zistili, že vďaka vzájomnej podpore vedia prekonať aj na prvý pohľad neprekonateľné.

Štvrtok sa niesol v duchu návodu AKO vieme dosiahnuť pozitívnu zmenu v našom okolí. Pozvali sme hosta z IUVENTY, ktorý cez zoom prednášku

Príprava programu

predstavil Európsky rok mládeže a aktivity EÚ, ktoré sa v rámci neho konajú a ako sa mladí ľudia môžu do týchto aktivít zapojiť. Zameral sa na Európsky zbor solidarity prostredníctvom čoho sa môžu mladí ľudia z EÚ aktívne zapájať do komunitných projektov. Následne nám lektor z Írskej organizácie predstavil „rozvoj založený na aktivitách“ (Asset-Based Development), využívajúci prístup zameraný na silné stránky danej komunity. Poobede sme sa vydali na exkurziu do Novej Bane, kde nás privítal pán primátor na miestnej radnici, predstavil nám mesto a prácu s mládežou. Na gymnáziu nám pani riaditeľka predstavila úspešné projekty študentov a pre študentov. Potom sme vyšľapali na Zvončiku, kde nám členovia mládežníckeho parlamentu predstavili svoju činnosť a zrealizované aktivity.

Posledný deň účastníci tvorili projektové zámery a vzájomne sa zdieľali so svojimi plánmi. Poobede sme prežili opäť v Lišov Múzeu, spoločne sme si pripravili večeru v hlinenej peci, navštívili skalné obydlia, kde sme spoločne vyjadrili vďaka za prežitý týždeň. Týždeň sme ukončili odovzdaním certifikátov a ťažkým lúčením. Projekt však nekončí a najbližšie sa vidíme už v októbri v Lotyšsku.

Takto to videli naši účastníci:

Barbora Štigová Erasmus v Hokovciach bol plný zážitkov, na ktoré nikdy nezabudnem. Stretla som super nových ľudí, spoznala krásy Slovenska, o ktorých som ani nevedela a to najhlavnejšie, dozvedela som sa veľa o ekológii a možnostiach spraviť zmenu. Jednou z aktivít, ktorá

mi najviac utkvela v pamäti bola písanie rozličných problémov do nami nakresleného stromu. Tie sme nakoniec spojili s reálnym kusom prírody a tak aj pochopili ich dôležitosť. Ako veľké plus beriem fakt, že sme veľkú časť dňa strávili von. Dokázali sme sa tak ešte viac spojiť s prírodou a nájsť aj vnútorný pokoj. Ďalším plusom bolo, že lídri boli veľmi príjemní a dokázali nám skvele sprostredkovať ideu projektu. Tiež boli veľmi ústretoví a vedeli nám vždy pomôcť alebo nás podporiť pri našich nápadoch. Ako posledné, by som chcela poďakovať za túto príležitosť. Som rada, že som sa mohla zúčastniť na projekte, ktorý sa zaoberal takou potrebnou témou a ukázal nám, že máme možnosť niečo zmeniť.

Lívia Zajaková Erasmus v Hokovciach patrí k jedným z mojich doteraz najlepších skúseností a zážitkov. Nie len, že som spoznala ľudí zo sveta, spoznala som ďalšie kúty Slovenska a upevnila vedomosti v rámci mentálneho zdravia a prírody. Vysoko vyzdvihujem fakt, že sme poobedný čas, trávili von, v prírode a naväzovali s ňou kontakt. Bol to pre mňa veľmi príjemný čas, kedy som si mentálne oddýchla a mala priestor na spoznávanie sa s inými ľuďmi. Veľmi sa mi páčila aj teoretická časť, veľa som sa naučila a aplikovala som to neraz už v živote. Prístup lídrov bol nad limity, boli tu pre nás s čímkoľvek a kedykoľvek sme potrebovali, výklad bol zrozumiteľný a prínosný. Celkovo hodnotím tréning za veľmi prínosný, ocenila by som viac práce v medzinárodných skupinách, kratšie pracovné stretnutia a určite ponechať poobedný pobyt v prírode. Veľmi sa z toho teším, dalo mi to veľa do života, či už vedomostí, priateľstiev a zážitkov.

Ema Korbášová Každý deň mal svoj vlastný názov. Pondelok sa niesol pod názvom „Getting to know each other“ a v skratke bol celý o spoznávaní sa, snahe naučiť sa cudzie mená, rozdelení úloh a oboznámením sa s projektom a jeho cieľmi. „Why are we here?“ – bola hlavná téma utorok. V stredu sme sa rozprávali o tom, čo všetko môžeme urobiť my... Štvrtok bol celý o spôsoboch AKO môžeme pomôcť. Posledný deň, piatok, mal názov „Reflection and new steps“... Myslím si, že tento projekt bol naozaj dobre premyslený a zorganizovaný a taktiež ma aj oboznámil s viacerými možnosťami, ako pomôcť nášmu prostrediu. Bola to

Workshop v parku v Hokovciach

pre mňa veľmi cenná skúsenosť a na chvíľe strávené v Hokovciach len tak ľahko nezabudnem. Našla som si rôznych nových kamarátov, s ktorými plánujem naďalej udržiavať kontakt a naučila som sa aj veľa o iných kultúrach. Som si istá, že v budúcnosti budem vyhľadávať viac takýchto projektov a príležitostí a vrelo odporúčam robiť to isté aj ostatným.

Nad'a Bellová ••••• Všetko sa to začalo na mojej ceste do Hokoviec. Tešila som sa, akých ľudí tu stretnem a čo všetko sa naučím. My, účastníci zo Slovenska sme sa stretli už v nedeľu, na rozdiel od Írov, Španielov a Lotyšov, ktorí prileteli až skoro ráno v pondelok. Takisto v pondelok začal aj náš program... Vždy sme sa najviac tešili na poobede, počas ktorých sme chodili na výlety a lepšie spoznávali Slovensko... Počas celého týždňa sme trávili voľný čas v bazéne, alebo v okolí hotela a spoznávali sme sa nielen v národných skupinách, ale aj mimo nich. Tento projekt bol pre mňa obrovská skúsenosť, príležitosť a vlastne aj motivácia začať ešte viac pomáhať našej planéte. Okrem krásnych zážitkov som si našla aj veľa nových kamarátov s podobnými záujmami a dúfam, že aj naďalej s nimi budem v kontakte.

Rebeka Melichárová ••••• Keďže som už bola súčasťou kultúrnej výmeny v Dubline, mala som to potešenie byť svedkom celokového zlepšenia programu, aktivít a objavovania krajiny. Tentokrát som mala tú česť tlmočiť z angličtiny do slovenčiny a opačne, a tak som získala nové skúsenosti s porozumením jazykov. Mojou najobľú-

benejšou časťou celého týždňa bola príjemná spoločnosť Írov, Lotyšov, Kataláncov a samozrejme ich úžasných lídrov. Milovala som atmosféru, spoločné príbehy, fakt, že som sa naučila trochu španielčiny, katalánčiny a lotyštiny. Aktivita, ktorých sme sa zúčastnili pred poludním, mi poskytli nový pohľad a som si istá, že aj ostatní účastníci sa naučili, ako správne používať túto sadu nástrojov. Ďalšia vec, ktorú som zbožňovala, bolo že cudzinci mohli zažiť útržky slovenskej kultúry, od kuchyne cez hudbu až po fakt, že letá sú u nás horúce. Návšteva kultúrneho múzea v posledný deň bola ďalším vrcholom, pretože jedlo, na ktorom sa každý podieľal, bolo chutné a bolo príjemné vidieť, ako sa všetci dobre bavia. Spievali sme nejaké pesničky a rozprávali sa toľko, že sme sa takmer zdráhali odísť. Keby som mala možnosť prežiť ten deň znova, z celého srdca by som to urobila. Diskutovanie o rôznych typoch problémov a tvorivé vytváranie riešení mi určite dalo iný pohľad na život a priatelia, ktorých som si našla v rámci iných národných skupín, so mnou vždy zostanú. Dúfam, že aj nasledujúce dve podujatia v Katalánsku a Lotyšsku budú rovnako úspešné a všetkým účastníkom prajem veľa trpezlivosti a ochoty naučiť sa niečo nové.

Sára Hana Slaninová: ••••• Skúsenosť. Týmto jedným slovom by som opísala celú vzdelávaciu aktivitu, ktorej som mala možnosť byť súčasťou. Prečo práve skúsenosť? Tento pobyt mi dal veľmi veľa, čo sa týka seba objavovania, nových poznatkov najmä z oblasti životného prostredia, prekonávania vlastných limitov, nových zručností a oveľa viac... V raných hodinách sme pilne pracovali a vzdelávali sme sa a poobede sme sa vybrali spoznávať Slovensko a jeho kultúru. Môj najsilnejší a aj úplne nový zážitok bol z ferát na Skalke, kedy som prekonala samú seba a v živote by som nepovedala, že by som liezla dobrovoľne po skalách. Čo sa týka vzdelávacích aktivít, tam som sa naučila tiež veľmi veľa. Mne osobne priniesol posledný deň veľmi veľa nových poznatkov z hľadiska projektov, ich plánovania a následne aj samotnej realizácie. Dostali sme totiž materiály, v ktorých bolo zahrnuté všetko, čo sme za celý týždeň brali. Na konci boli priložené šablóny, do ktorých bolo treba vpísať všetky oblasti projektu. Šablóna obsahovala všetko, o čom sme sa učili. Tento spôsob mi veľmi vyhovoval, lebo každý deň sme niečo prebrali, poobede sme išli na výlet,

Exkurzia na Gymnázium v Novej Bani

vo večerných hodinách sme sa na to všetko spätne pozreli a posledný piaty deň bol na to, aby sme to všetko využili. Toto bolo pre mňa veľmi prínosné a úplne nové, lebo ešte nikdy som sa s takýmto plánovaním a vzdelávaním nestretla. Túto aktivitu sme ukončili milým vďakyvzdaním, ktoré prebiehalo tak, že každý dostal papier s ďakovnými odkazmi od všetkých účastníkov. Celý týždeň hodnotím veľmi pozitívne z hľadiska vzdelávania, zážitkov, nových kamarátstiev, ale aj jazykových zručností, keďže celý týždeň sme komunikovali v anglickom jazyku. Ďakujem za túto jedinečnú príležitosť zúčastniť sa a byť v kruhu ľudí, ktorým nie je ľahostajná ich budúcnosť, a ani budúcnosť našej planéty.

Samuel Šadlák ••••• Týždeň sme ukončili veľkou hostinou v múzeu v Lišove, kde sme si ako slovenská skupina pripravili tradičné slovenské jedlo halušky s bryndzou a slaninkou, ktoré chutili aj zahraničným účastníkom, keďže nakoniec sme halušiek spravili málo... Pred zapojením do projektu som mal určité obavy ohľadom cudzích ľudí, mojej angličtiny ale aj toho, že som mal byť jediný chlap zo slovenského tímu. Ale som neskutočne rád, že som nezaváhal a zapojil sa. Tento projekt mi pomohol v zmýšľaní o ekológii, pomohol mi v tom aby som sa odvážil komunikovať v angličtine a hlavne spoznať nových ľudí s podobnými záujmami a nájsť si nových kamarátov. Bol to pre mňa skvelý týždeň v príjemnej komunite ľudí a odniesol som si z neho kopu nezabudnuteľných zážitkov. Som rád, že som sa niečoho takého mohol zúčastniť.

Romana Jarábeková ••••• Veľmi sa mi tam páčilo. Priateľský, otvorení ľudia, útulný a krásny hotel s parkom a malým zámkom v blízkosti. Okrem prednášok o prírode a ochrane sme sa zúčastnili pešieho výletu, workshopov a rôznych výletov do prírody. Hovoríť po anglicky bolo pre mňa zo začiatku trochu náročné, ale po pár dňoch som si na to začala zvykať. Teraz to vnímam ako úžasný zážitok. Mala som možnosť spoznať nových ľudí a získať nové zručnosti. Odporúčam to každému. Verte mi, stojí to za to.

Nina Živčáková ••••• Počas tohto týždňa som sa naučila naozaj veľa nových vecí. Nové poznatky o prírode, o životnom prostredí, ale aj o sebe samej. Všetky aktivity, ktoré mi toto priniesli, boli v angličtine a tak som mala aj možnosť rozvíjať svoju slovnú zásobu. A taktiež som si uvedomila, že nie je dôvod prečo by som sa mala báť ísť a stráviť týždeň v prostredí s novými ľuďmi z iných krajín a komunikovať v inom jazyku. Samozrejme v každom jednom dni bolo trošku stresu a nervozity, ale nakoniec všetko dopadlo dobre a z každého dňa som mala veľmi dobrý pocit. Ale ten „dobrý pocit“ by som nemala keby tam neboli takí úžasní ľudia, s ktorými sme mohli zdieľať nápady pri aktivitách, ale aj počas voľného času... A pre toto všetko som veľmi vďačná, že som sa mohla zúčastniť tohto projektu.

Neformálne vzdelávanie v parku v Hokovciach

Naši ovčiari výrazne pomáhajú k oživeniu našich tradícií

V súčasnosti celá naša spoločnosť prežíva náročné obdobie, plné spoločenských, zdravotných, existenčných i medzinárodných problémov. Mnoho problémov je, ktoré nevieme ovplyvniť, no mnohé problémy sú v našich rukách. Nikdy preto nesmieme podľahnúť negatívnym vplyvom a vždy musíme hľadať riešenia a veriť v lepšiu budúcnosť. Náš národ má predsa bohaté skúsenosti a vždy sme dokázali našu životaschopnosť. Dlhé stáročia predsa na území Slovenska žili naši predkovia z vlastných poľnohospodárskych produktov a boli vlastne sebestační. Napriek ťažkým životným podmienkam dokázali si naši predkovia nájsť aj chvíle oddychu, spoločenského využitia i tradičnej zábavy a folklóru.

V dnešnej dobe nemôžeme sa vrátiť k ťažkej práci v poľnohospodárstve, ale musíme sa viac snažiť o sebestačnosť vo výrobe základných potravín. Veď práve potraviny sa už v celom vyspelom svete stávajú strategickou surovinou a to zvlášť pri rôznych krízových obdobiach. Za posledných 30 rokov naše poľnohospodárstvo podstatne upadalo, znižovali sa stavy hospodárskych zvierat, ubúdalo obrábanej pôdy a mladí ľudia stratili vzťah k pôde a výrobe potravín. Napriek tomu sa stále viac ukazuje, že aj teraz naši spoluobčania sa radi vracajú v spomienkach na svoje tradície a aj vyhľadávajú tradičné remeslá, začínajú vyrábať rôzne tradičné špeciality a tešia sa i z tradičného folklóru. To sú veľmi pozitívne tendencie a tieto trendy treba vo veľkej miere všade podporovať.

Významnou mierou k oživeniu našich tradícií prispievajú práve naši ovčiari, ktorí napriek nepriaznivým podmienkam začali viac využívať svoje produkty a začali vyrábať aj vlastné syrárske i iné špeciality. Vďaka na území Slovenska sa chovalo v minulosti vyše milióna oviec a okrem mäsa a vlny

sa najmä ovčie syry sa vyvážali aj do Rakúska i Maďarska. V súčasnosti žiaľ máme už iba menej ako desatinu oviec a dokonca sme nútení ovčie i kozie mlieko dovážať zo zahraničia. Je potešiteľné, že práve v týchto časoch Zväz chovateľov oviec a kôz v rámci svojej činnosti za pomoci svojich aktívnych členov organizuje krásne tradičné oslavy, ako sú napr. Bačova cesta v rôznych salašoch Slovenska, Ovčarska nedeľa v Pribyline, najmä veľká ovčarska oslava Ovenálie vo Východnej, ale i Novotská hrudka v Novoti, rôzne sarárske jarmoky a pod. O tieto podujatia majú ľudia veľký záujem a okrem tradičného folklóru sú tam i rôzne súťaže, napr. vo varení bryndzových halušiek, v ťahaní syrárskych nití, v jedení syra a pod.

Okrem oslavy ovčích mliečnych výrobkov Zväz chovateľov oviec a kôz robí i podujatia na propagáciu ovčej vlny a v strihaní oviec. Aj na toto remeslo sú už vynikajúci strihači, ktorí dokážu veľmi rýchlo a kvalitne ostrihať každú ovečku. Naposledy koncom júla usporiadali ovčiari veľkú Medzinárodnú súťaž v strihaní oviec na salaši v Liptovskej Lužnej. Napriek nepriaznivému počasiu sa tu stovky ľudí prízeralo na majstrovstvo strihačov a potešili sa i dobrými ovčimi výrobkami. Hoci usporiadanie takýchto slávností podporili i mnohí vedúci pracovníci, bolo by potrebné, aby naše pôdohospodárstvo dostalo výraznejšiu pomoc a spoločenské uznanie na úrovni zahraničia.

Za aktívnu propagáciu nášho poľnohospodárstva vrátane ovčiarstva a za oživovanie našich ľudových tradícií patrí všetkým organizátorom takýchto podujatí úprimná vďaka. Naše tradície, rôzne tradičné remeslá, tradičné jedlá a aj tradičný folklór je potrebné si chrániť, a ďalej rozvíjať. Veľmi to pomôže v rozvoji samotného regiónu a pomôže to zlepšiť aj vzťah mladej generácie k našim tradíciám a k pôdohospodárstvu.

EUROPE DIRECT
Banskobystrický región

Vybrané aktivity Europe Direct Banskobystrický región počas leta

— 21. júla sme spestrili týždenný program účastníkom vzdelávacej aktivity v rámci projektu **Youth Action for Nature and Wellbeing v Hokovciach**. Cieľom prednášky Adama Latáka z Juventy bolo predstaviť Európsky rok mládeže a hlavne Európsky zbor solidarity prostredníctvom čoho sa môžu mladí ľudia z EÚ aktívne zapájať do komunitných projektov. Po online prednáške sme im predstavili aktivity nášho ED a ponúkli tlačené materiály s informáciami o činnosti EÚ v oblasti mládeže a zelených tém.

Prednáška v Hokovciach

— 26. a 27. augusta sme sa zúčastnili na **Kremnických gagoch** spolu so Zastúpením Európskej komisie na Slovensku a ED UMB Banská Bystrica, kde sme si pre návštevníkov pripravili zaujímavé vedomostné súťaže.

— 9. a 10. septembra sme s našim ED prišli do ulíc na **Radvanský jarmok**, kde sme sa stretávali s ľuďmi a diskutovali o témach ohľadom EÚ.

Na Kremnických Gagoch

— 19. septembra sme navštívili **Strednú odbornú školu v Želovciach**, kde sme študentom pripravili prednášku o vzniku Európskej únie a predstavili sme im Európsky týždeň mobility a tiež program Erasmus+. Spoločnosť nám robili aj študenti z Veľkej Británie, ktorí sú na stáži v Lišov Múzeum v rámci tohto programu. Prednášku sme ukončili veľmi príjemnou diskusiou aj napriek jazykovým prekážkam. Posledným bodom programu bola ukážka školy a menší workshop aranžovania.

Na Radvanskom jarmoku

Sredná odborná škola Želovce

— **21. septembra** v rámci týždňa dobrovoľníctva sme zavítali do **Lišov Múzeum**, kde sme pomohli pri zbere hrozna, spolu s ďalšími dobrovoľníkmi aj z Veľkej Británie, ktorí sú na Slovensku v rámci programu Erasmus+, zároveň sme si aj čo to povedali o tomto programe a jeho ďalšom pokračovaní v budúcnosti. Týždeň dobrovoľníctva je kampaň zameraná na propagáciu dobrovoľníctva a práce dobrovoľníckych organizácií. Prináša rôznorodé dobrovoľnícke aktivity pre širokú verejnosť na celom Slovensku, do ktorých sa môže zapojiť každý bez ohľadu na predchádzajúcu skúsenosť s dobrovoľníctvom. Týždeň dobrovoľníctva sa v posledných rokoch koná vždy v termíne 16. – 22. september. Jeho myšlienka nadväzuje na Deň dobrovoľníctva, ktorý prvýkrát v roku 2009 organizovalo C.A.R.D.O. – Národné dobrovoľnícke centrum. Kampaň sa koná v spolupráci s regionálnymi dobrovoľníckymi centrami, ktoré organizačne zabezpečujú aktivity v jednotlivých krajochoch.

Týždeň dobrovoľníctva v Lišov Múzeum

— **26. septembra** je Deň jazykov a my sme si ho pripomenuli spolu so žiakmi **Základnej školy Eleny Maróthy Šoltésovej v Krupine**, kde sme v štyroch triedach urobili workshop o Európskej únii a zahráli si spoločne Kahoot kvíz, ktorý overil ich schopnosť počúvať s porozumením. Víťazov sme odmenili drobnosťami s logom EÚ.

Základná škola E.M. Šoltésovej v Krupine

— **26. septembra** sa uskutočnila **konferencia s názvom „Budúcnosť slovenského vidieka,, v Kolibe Papradno**. Pripomenuli sme si aj Deň jazykov, účastníci boli z Česka, Anglicka a tak sme počas dňa počuli v diskusiách tri jazyky.

V priebehu seminára boli poskytnuté aktuálne informácie o Programe rozvoja vidieka SR 2014–2022, aktuálnych a plánovaných výzvach PPA, možnostiach zvyšovania spotreby mliečnych výrobkov a námetoch pre lepšiu budúcnosť slovenského vidieka.

Konferencia v Kolibe Papradno

EU ECO-TANDEM

Matchmakingové podujatie projektu EU ECO-TANDEM zamerané na udržateľný cestovný ruch, ktoré sa konalo 13.9.2022 v Hoteli Crowne Plaza v Bratislave.

Podujatie bolo venované najmä účastníkom projektu – malým a stredným podnikom z oblasti turizmu (hotely, ubytovacie zariadenia, auto kempy a cestovné agentúry) a inovátorom, ktorí im vedia pomôcť pri nastavení udržateľnejšieho a zelenšieho fungovania. V úvode podujatia boli odprezentované krátke odborné, inšpiratívne a motivačné prednášky.

Mária Behanovská predstavila aktivity Vidieckeho parlamentu na Slovensku a vidiecky turizmus, jeho hodnoty spojené s udržateľnosťou a možnosťmi spolupráce.

Fyzickí účastníci boli zo Slovenska, zahraniční boli pripojení online.

Niekoľko momentiek z prednášok

Projekt AGATA v Prahe

V dňoch 13.9.-15.9.2022 sa v Prahe uskutočnilo stretnutie projektového tímu AGATA projekt, ktorého sme súčasťou.

Stretnutia sa zúčastnili aj partnerské organizácie z Talianska, Českej republiky, Slovenska, Poľska a Maďarska. Dohodli sme sa na ďalších krokoch ako postupovať v projekte. Počas stretnutia sme mali aj exkurziu do obce Klatovy, kde nám predstavili dobré príklady z praxe.

Jedným z cieľov projektu #AGATA (www.agata-project.eu) je vytvorenie sady nástrojov – Príručky pre vytvorenie Centra chuti (COT). Príručka je rozdelená na teoretickú a praktickú časť a čo konkrétne v nej nájdeme?

V prvom rade podrobne vysvetlenie toho, čo je Centrum chuti a aký je jeho potenciál pre rozvoj toho-ktorého regiónu.

V praktickej časti nájdete konkrétne informácie o tom, ako vytvoriť Centrum chuti a aké môže byť jeho zameranie, napríklad škola varenia, degustačný kurz, prehliadka so sprievodcom, múzeum chuti alebo spolupráca s inými inštitúciami a partnermi.

Zainteresovaným stranám poskytuje cenné informácie o tom, ako analyzovať potenciál svojho regiónu, ako definovať úlohy a ciele konkrétneho Centra chuti, ako ho zriadiť a zadefinovať jeho poslanie a víziu.

Prezentované sú metódy environmentálnej a makroenvironmentálnej analýzy. Okrem toho môžete nájsť príklad analýzy EWS, Porterových síl a osvedčených postupov. Dôležitý je fakt, že veľká pozornosť sa venuje tvorbe podnikateľského plánu.

Viac informácií o Príručke nájdete na stránke projektu **www.agata-project.eu**

#europeanprojects #erasmusplus #europeanfamily #rural #vidiek #atraktivnyvidiek

#agata #erasmusplus #erasmus #krakow #projectmeeting New Edu, n.o., GAL MERIDAUNIA #ARID #CZU Börzsöny-Duna Ipoly Vidékfejlesztési Egyesület

náš vidiek

3/2022

štvrtročník
ročník XIX.

ČASOPIS VIDIECKEHO PARLAMENTU NA SLOVENSKU

strany 4–14

KULTÚRNE DEDIČSTVO NA VIDIEKU

**Putovanie po Via
Magna: Moravany
nad Váhom**

strany 15–16

**Počiatky našej
písanej histórie
na známkach**

strany 17–19

Obsah

- 4 Architektúra a urbanizmus slovenskej dediny
- 8 Kultúrne a historické pamiatky vidieckych sídiel
- 12 Vidiecka kultúra
- 15 Moravany nad Váhom
- 17 Kde nájdeme počiatky našej písanej histórie?
- 20 Jeseň je zázrak lásky...

náš vidiek

Ročník: XIX.

Číslo: 3/2022

ISSN: 1339-1542

Vydavateľ:
Občianske združenie
Vidiecky parlament na Slovensku
Kapitulská 13
974 01 Banská Bystrica
mobil: 0915 446 538
e-mail: vipa@vipa.sk,
maria.behanovska@gmail.com
www.vipa.sk

Vychádza štvrtročne pre vnútornú potrebu organizácie. Nepredajné.

Náklad: 1000 ks

Uzavierka nasledujúceho čísla:
20. decembra 2022

Redakčná rada:
Ing. Mária Behanovská,
doc. Ing. Miroslav Habán, PhD,
Ing. Karol Herian, CSc
doc. Ing. Jozef Húška, CSc.

Grafická úprava a ilustrácie:
Ing. arch. Pavol Borodovčák

Tlačiareň:
Róbert Jurových – NIKARA, Krupina

Príspevky sú zverejňované tak, ako boli zaslané autormi a neprešli jazykovou úpravou.

Foto na titulnej strane obálky:
Artikulárny kostol v Leštínach na Orave

Foto na 2. strane obálky:
Kláštor v Hronskom Beňadiku

Tieto ako aj ostatné ilustračné fotografie: www.depositphotos.com

úvodník

Vážení a milí priatelia, nadšenci putovania po cestách Magna Via!

Čas neúprosne plyní všetko sa závratným tempom okolo nás mení. Veľká cesta – Magna Via pretrvala veky, ale jej tvár sa zmenila. Poučenia, ktoré môžeme z histórie zbierať, keď sa vyberieme po jej klukatých cestách je nezaplatiteľné. Mnohé poznatky natrvalo utkvajú v pamäti, a jedným takým bodom, do blízkosti ktorého nás cesta priviedla je aj rozvíjajúca sa obec Moravany nad Váhom, neďaleko Piešťan a len na skok od Leopoldova a Hlohovca.

Čože je to hore Váhom!? Via Magna osnovaná cisárom roku 1526 čoskoro oslávi 500 rokov, ale musí blednúť závisťou pri vyslovení veku existencie

osídlenia človekom v tejto obci – takže približne 22 800 rokov. Bol by hriech obísť to a nevšimnúť si. Nie sme historici a nie sme profesionálni sprievodcovia – sme nadšenci, ktorí poznávajú Slovensko a jeho históriu pozdĺž „CESTY“. Tak ako sa spieva v našej Hymne – podme po nej, potešme sa, lebo nás priviedla a našli sme miesto, kde sú počiatky nášho kultúrneho dedičstva.

Moravianska Venuša je jeden z našich najcennejších artefaktov a dôkaz umeleckého citenia a úcty k hodnotám ženy, ako daryne života na našom území.

Veru tak – sú tu cesty aj cestičky, pre dospelých aj pre detičky. O Slovensku ide fáma, že sú cesty samá jama, máme však cesty asfaltové, aj cesty prašné, aj cesty vydláždené, ale suma sumárum – nie je to zas až tak veľmi strašné...

Tak sa nebojme kráčať po cestách poznania a poučenia, ale hlavne: Nebojme sa kráčať vpred po vlastných cestách života! A cesty v opatere Slovenskej správy ciest aby boli použiteľné aspoň podmienenčne, aby ste jazdili po nich bezpečne a neskončili náhle v nekonečne! K bezpečnej jazde po cestách života Vám všetkým prajem veľa odvahy a šťastia!

Ing. Jozef Garlik, PhD.

Architektúra a urbanizmus slovenskej dediny

SÚČASNÝ STAV VIDIECKEHO PROSTREDIA

Dnešná situácia a stav vidieckeho osídlenia je výsledkom dlhodobého vývoja, najmä však vývoja počas posledných 40-tich rokov. Politicko-správna a ekonomická orientácia priamo ovplyvnila vidiecke osídlenie a krajinu ako historicky sa vyvíjajúci systémový celok.

Zrušenie súkromného podnikania a súkromného vlastníctva všetkých výrobných prostriedkov a fondov vrátane prírodných a surovinných zdrojov a ich podriadenie pod priamu správu, kontrolu, plánovanie a riadenie štátom malo za následok viacero procesov bezprostredne ovplyvňujúcich život na vidieku.

Hlavným dôsledkom uvedených zmien bola kolektivizácia, t.j. nahradenie pôvodného súkromného hospodárenia kolektívnou formou v JRD a ŠM, s cieľom dosiahnuť väčšiu efektívnosť a vyššiu intenzitu poľnohospodárskej výroby. Tento proces sa prejavoval vo viacerých aspektoch:

- ▶ kolektivizácia sprevádzaná zoštatnením všetkých druhov priemyselných prevádzok služieb a obchodu obmedzili ekonomickú základňu dediny väčšinou výlučne iba na poľnohospodársku výrobu.
- ▶ následná koncepcia tzv. strediskovej sústavy osídlenia prispel ku stabilizácii strediskových sídiel, no na strane druhej spôsobila degradáciu veľkého počtu menších dedín (prejavujúcu sa úpadkom sociálnym a kultúrnym a negatívnymi demografickými zmenami).
- ▶ narušená bola pôvodná rozmanitá fyzická a biologická harmonická štruktúra vidieckej krajiny, krajinná rovnováha, čo viedlo na mnohých územiach k závažným devastáciám;
- ▶ prerušili sa dlhoročné tradície miestnych a krajských zvykov, eliminovali sa folklórne a náboženské slávnosti a sviatky, zmenil sa životný štýl

a hodnotové kritériá obyvateľov dediny. Človek stráca vzťahy k prostrediu.

Na základe uvedených faktov môžeme povedať, že počas minulého obdobia sa stabilizovali iba tie dediny, ktoré boli centrom poľnohospodárskej výroby. Dediny bez poľnohospodárskych prekvádzok strácali postupne svoj socioekonomický význam. Buď funkčne a fyzicky doživali, alebo sa zachovali uplatnením náhradných, často živelne vnášaných funkcií zotavenia a rekreácie. Proces zmien však výrazne ovplyvnil aj vidiecku krajinu prostredníctvom dvoch druhov činností:

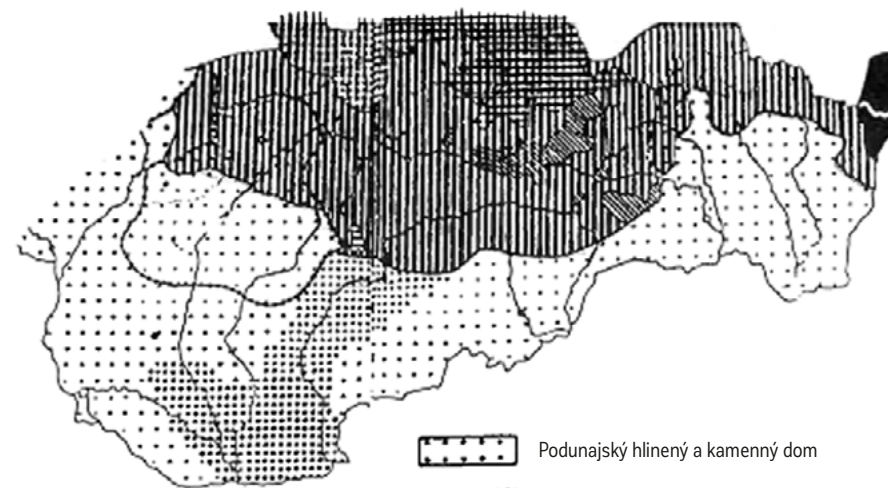
- ▶ vplyvom mimopoľnohospodárskych činností,
- ▶ vplyvom poľnohospodárskych činností.

Skupinu mimopoľnohospodárskych činností tvorí už spomínaný vývoj sídelnej organizácie a vlastný územný rozvoj jednotlivých obcí, záber územia pre priemysel, ťažbu, výstavba líniových zariadení a spôsoby vodohospodárskych a lesníckych úprav a zásahov.

Dominantnými faktormi premien vidieckej krajiny však sú tie činnosti, ktoré bezprostredne súvisia s poľnohospodárskou výrobou. Jej intenzifikácia a snaha o vytvorenie veľkovýroby, teda vyrovnávanie poľnohospodárstva s priemyslom, znamenali podstatné zmeny v charaktere vidieckej krajiny. Prostredníctvom súhrnných pozemkových práv, veľkoplošných závlah a odvodnení sa hodnota kra-

Ludová architektúra Liptova – Vlkolínec

0 50 100 km

- Podunajský hlinený a kamenný dom
- Podunajský hlinený dom so slemenným trámom
- Dom spišských Nemcov
- Zrubový dom horného Slovenska
- Zrubový dom goralský
- Zrubový dom Lenkovský
- Zrubový dom Bojkovský
- Zrubový dom Čičmiansky
- Oblasti domu so sýpkou

Oblasti ľudového domu na Slovensku

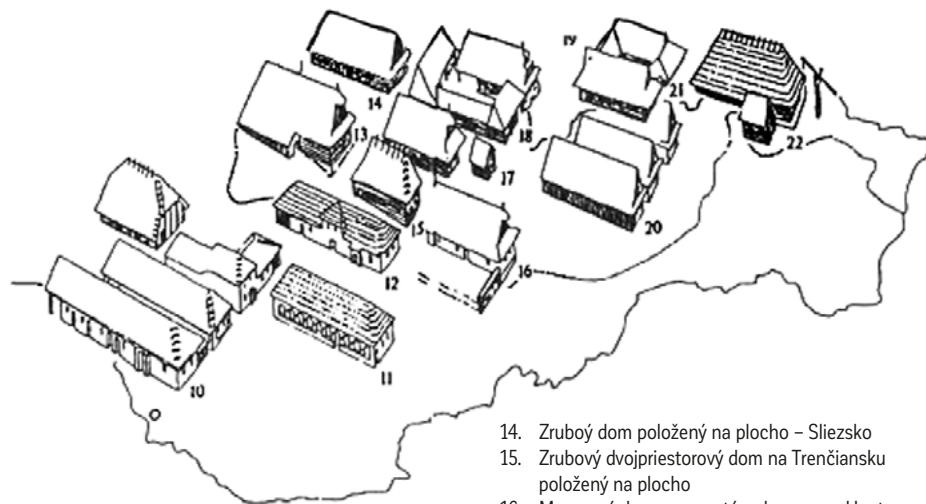
jinného obrazu znížil, krajina sa stala jednotvárnou, bola porušená biologická rovnováha a stabilita ekosystémov.

Uvedený stav spôsobili hlavne tieto zásahy:

- ▶ rozoranie medzí, lúk, poľných ciest
- ▶ odstránenie rozptýlenej, líniovej zelene, remízok, ochranných pásiem (vetrolamy),
- ▶ zväčšovanie honov,
- ▶ vysušenie močiarov a zamokrených pôd a úprava potokov a horných tokov riek a následné odstránenie brehových porastov.

Z uvedeného vyplýva, že posledné obdobie vývinu vidieckeho sídla a krajiny redukovalo aj možnosti pre rekreačné využitie tým, že sa v podstate eliminovali hodnoty pôvodného potenciálu tohto prostredia:

- ▶ ekologická a estetická harmónia,
- ▶ vyvážený vzťah prírodných spoločností a spôsobov ich obhospodarovania,
- ▶ priestupnosť vidieckej krajiny,
- ▶ široká škála typov krajinných priestorov,
- ▶ zdravé a čisté prostredie bez kontaminácií.

Prehľad základných typov ľudového domu na Slovensku

10. Podunajský hlinený dom orientovaný užšou stranou do ulice, dom s výškou (hospodárskym poschodím)
11. Podunajský murovaný dom s portikom
12. Stredoslovenský prízemný dom s výškou (hospodárskym poschodím)
13. Zrubový valašský dom na Morave

Iba komplexný proces obnovy vidieka je predpokladom pre jeho plnohodnotné využitie v rámci rozvoja cestovného ruchu.

ARCHITEKTÚRA A URBANIZMUS VIDIEKA

Pôvodná výroba dedín spočívala v poľnohospodárstve, lesníctve a rybolove, ktoré ovplyvňovali polohu a vzhľad. Prírodné činitele, reliéf a voda tiež určovali polohu vznikajúcich dedín. Oblasti nížin a dolín s riečnou nivou, úrodnou naplavenou pôdou, dostatkom vody možnosťou stavať komunikácie sa stali najosídľovanejšími.

Dediny na Slovensku sú sústredenými sídelnými útvarmi, ktoré sa vyznačujú zoskupením väčších počtov domov. Ich pôdorys je výsledkom dlhodobého

14. Zrubový dom položený na plocho – Sliezsko
15. Zrubový dvojpristorový dom na Trenčiansku položený na plocho
16. Murovaný dom s uzavretým dvorom na Honte
17. Zrubový dom na Turci, Orave a Liptove
18. Zrubový dom s uzavretým dvorom na Orave
19. Hornooravský zrubový dom s výškou, položený na plocho, nad poľským pôdorysom
20. Spišský dom s dufartom
21. Goralský zrubový dom nad poľským pôdorysom na východnom okraji Tatier
22. Zrubový Lemkovský dom na Šariši, položený na plocho

ho vývoja a jeho tvar je ovplyvnený prírodnými, ekonomickými, sociálnymi činiteľmi a kultúrou. Všetky tieto štruktúry sú svojím charakterom a jedinečnosťou kultúrne-historickou hodnotou. Vyznačujú sa veľmi citlivým začlenením do okolitého prírodného prostredia svojou skladbou a osadením, ale aj využitím zdrojov.

Charakteristika našich vidieckych domov má korene v období stredoveku (13. storočie). V tomto období sa formuje skladba dedín, priestory domov, ale aj situovanie správnych, cirkevných, mestských budov a priestorov pre verejné zhromažďovanie a obchod.

Typy vidieckych sídiel:

- Voľný refazový typ – Ždiar
- Ulicový typ tzv. Ulicovka – Širkovce
- Hromadný typ – Jasenov

Ľudová architektúra Oravy – skanzen v Zuberci

- Hromadný cestný typ – Nesvady
- Návesná dedina so štvoruholníkovým námestím – Skačany
- Tzv. Vretenovka – Cakov
- Rozptýlené osídlenie – časť myjavských kopaníc

Pri tvorbe obydlija človek využíva materiál, ktorý mu poskytuje bezprostredné okolie. Z toho dôvodu sa na našom území vyvinuli tri základné typy ľudového domu podľa použitého prírodného stavebného materiálu:

- Ľudový dom hlinený
- Ľudový dom kamenný
- Ľudový dom zrubový

Obytný dom bol väčšinou trojpristorovo funkčne členený a obytnú izbu, pítvor, komoru. Toto základné členenie bolo vývojom obohatené o nové priestory.

Krása ľudovej architektúry spočíva v účelovosti, v harmónii materiálu s technikou, konštrukciou, vnútorným priestorovým členením a napokon aj s vonkajším stvárnením. Táto previazanosť a harmónia vzniká v závislosti na myslení a na potrebách rodiny. Účelová krása a symbióza objektu s jeho bezprostredným okolím však vlastná aj sakrálnym stavbám a neskôr i kúriám, správnym a technickým budovám.

Kultúrnym dedičstvom našich dedín sú tiež krásne parky a záhrady, ktoré boli zakladané pri

kaštieloch. Tieto objekty ešte i dnes dokážu dobre slúžiť a hlavne emotívne pôsobiť. Sú priamym dôsledkom sociálneho a kultúrneho vývoja určitého regiónu využívajúc miestne materiálové možnosti a remeselnú zručnosť.

Atraktívnymi a vyhľadávanými prvkami krajinného obrazu nášho vidieckeho prostredia sú zachované súbory ľudovej architektúry. V štruktúre krajiny pôsobia prostredníctvom viacerých aspektov, ktoré sa prejavujú:

- v únosnej miere zástavby vzhľadom k disponibilnému priestoru danej lokality,
- v priestorovej skladbe súboru, ktorá je dôsledkom rešpektovania reliéfnych podmienok lokality,
- vo vyváženom uplatnení zelene vo vnútornej štruktúre,
- v rovnorodosti materiálov a konštrukčných prvkov, ktoré sa premietajú v typovej príbuznosti architektúry jednotlivých prvkov.

Uvedené zovšeobecnenia uplatnenia súborov ľudovej architektúry v štruktúre a v obraze krajiny sú relatívne a plnohodnotne sa môžu zachovať a prejavovať iba v ideálnych podmienkach. V skutočnosti sú vystavené tlaku socioekonomického vývoja spoločnosti. Jednou z metód zachrany najcennejších súborov je uplatnenie nástrojov pamiatkovej obnovy v zmysle platných legislatívnych predpisov prechodom od ochrany solitérov k ochrane súborov ľudovej architektúry (Veľké Leváre, Plavecký Peter, Sebechleby, Brhlavce, Čičmany, Špania Dolina, Podbiel, Vlkošinec, Osturňa, Ždiar), z ktorých každá je svojím charakterom špecifická.

Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti v zmysle platného zákona SNR č. 27/87 Zb. o štátnej pamiatkovej starostlivosti chráni zachované súbory ľudovej architektúry aj formou viac ako 200 pamiatkových zón, z ktorých je zatiaľ 20 vyhlásených. Ostatné sú v štádiu prípravy.

Všetky uvedené hodnoty vidieckeho prostredia sú významným faktorom, ktorý sa pri dôkladne zvážení a citlivom prístupe zodpovedných ľudí môže stať pozitívnym činiteľom oživujúcim rozvoj cestovného ruchu.

ODPORÚČANÁ LITERATÚRA:

Gál, P. a kol.: *Obnova dediny so zameraním na rozvoj vidieckeho cestovného ruchu*. Ateliér obchodu a cestovného ruchu, Bratislava, 1991.

Mencl, V.: *Ľudová architektúra v Československu*. Akademia, Nakladatelství ČSAV, Praha, 1980.

Kultúrne a historické pamiatky vidieckych sídiel

Je všeobecne známe, že Slovensko je krásna krajina s nevyužitými možnosťami, najmä z hľadiska cestovného ruchu. K týmto nevyužitým zdrojom rekreácie doteraz patrila aj vidiecka turistika. Zdá sa, že si v súčasnej dobe začíname uvedomovať dôležitú úlohu vidieka, ako zdroja oddychu, rekreácie, materiálnych i kultúrnych hodnôt pre domácich aj zahraničných turistov. Okrem prírodných rás a čistého prostredia môžeme na vidieku nájsť mnohé zaujímavé, aj keď často zabudnuté kultúrne a historické pamiatky, ktoré paria – okrem výnimiek – k najmenej využívaným súčasťam národného dedičstva. Napriek tomu majú pre rozvoj vidieka veľký význam, a to z hľadiska etického ako prostriedok zvyšovania národného povedomia, a z hľadiska ekonomického ako prostriedok získania kapitálu pre rozvoj dediny.

Podľa druhu nehnuteľností rozoznávame kultúrno-historické pamiatky ako sakrálné stavby (kostoly, kláštory, kaplnky), hrady, zámky, kaštiele, kúrie, obytné domy, miesta historických udalostí, pamiatky ľudového staviteľstva a výroby, vedy a techniky, historické záhrady a lokality archeologických nálezov.

Z hľadiska spoločenského významu sú kultúrno-historické pamiatky rozdelené na:

- ▶ Národné kultúrne pamiatky
- ▶ Mestské pamiatkové rezervácie a pamiatkové rezervácie ľudovej architektúry
- ▶ Pamiatkové zóny
- ▶ Historické objekty a súbory evidované v Ústrednom zozname kultúrnych pamiatok (ÚZKP)
- ▶ Ostatné pamiatky zatiaľ nezapísané v ÚZKP

Stručný prehľad najznámejších kultúrno-historických pamiatok je napr. v publikácii Slovensko – Sprievodca od Radka Roubala (Šport, Bratislava, 1984).

Okrem uvedených kategórií kultúrno-historických pamiatok významnú súčasť nášho národného dedičstva tvoria múzeá a rezervácie ľudovej architektúry. Záchrana ľudových stavieb sa uskutočňuje buď na mieste alebo prenosom do múzea ľudovej architektúry v prírode. Najstarším skanzenom je Šarišské múzeum ľudovej architektúry v Bardejovských kúpeľoch. Medzi významné pamiatky ľudovej architektúry na Slovensku sa zaraďuje Múzeum oravskej dediny v Roháčskej doline, skanzen v Pri-

Vlkolíne, kresba ľudovej architektúry

biline a Expozícia ľudovej architektúry a bývania Kysúc vo Vychylovke. Okrem týchto umelo budovaných múzeí ľudovej architektúry sa ukážky ľudového staviteľstva chránia aj v rezerváciách, v ktorých sú chránené hodnotné súbory ľudovej, zväčša drevenej architektúry. Najznámejšie z nich sú Čičmany, Vlkolíne, Špania dolina, Ždiar, Podbiel a Sebechleby-Stará Hora. Všetky majú svoje špecifiká, ale kamenné príbytky, v ktorých doposiaľ žijú ľudia, sa okrem Brhloviec nikde nezachovali. Raritné skalné obydlia vytvorené z horniny sopečného pôvodu vyhlásili roku 1983 za prírodnú rezerváciu ľudovej architektúry a koncom januára

1994 získala medzinárodné ocenenie organizácie EUROPA NOSTRA.

Koncom februára 1994 bol Vlkolínec spolu s ďalšími tromi historickými pamiatkami na Slovensku zaradený do svetového kultúrneho dedičstva.

V rozsahu tohto článku nie je možné podať vyčerpávajúci popis všetkých kultúrno-historických pamiatok na vidieckych sídlach na Slovensku. Je to téma vhodná na samostatnú publikáciu, preto sa v ďalšej časti tohto článku len veľmi stručne zmienim o najznámejších vidieckych pamiatkach podľa ich historického vzniku a vývoja.

Podľa obdobia historického vzniku a prevládajúceho umeleckého smeru (najmä v architektúre) môžeme kultúrno-historické pamiatky rozdeliť na pamiatky z obdobia:

- ▶ praveku
- ▶ predrománskeho
- ▶ románskeho
- ▶ gotiky
- ▶ renesancie
- ▶ baroka
- ▶ 19. storočia

Najstaršie umelecké prejavy človeka siahajú aj na našom území do praveku, presnejšie už do staršej doby kamennej. Vplyvom času, prostredia a samotnej činnosti človeka sa dodnes zachovalo len málo výraznejších pravekých pamiatok. Môžeme sa s nimi najčastejšie stretnúť v archeologických lokalitách alebo múzeách. Medzi špecifické archeologické lokality paria jaskyne, kde sú zachované nástenné kresby pravekého človeka, ako napríklad v jaskyni Domica. Medzi významné archeologické lokality patria aj Gánovce pri Poprade, ktoré sú od roku 1926 známe nálezom travertínového odliatku lebky neandertálskeho človeka. Dôkazmi o zručnosti národov žijúcich tisíce rokov pred nami sú mnohé úžitkové a umelecké predmety, ktoré po sebe zanechali.

Prvé zachované pamiatky stavebnej činnosti našich predkov pochádzajú z obdobia Veľkomoravskej ríše (9. storočie), ako Ducového pri Piešťanoch, základy stavieb na Devíne, Spišskom hrade a inde.

Vplyv kultúry rímskej ríše zanechal stopy najmä na architektúre sakrálnych stavieb (napr. rotunda sv. Juraja v Skalici, jednolodový kostol v Želiezovciach, Koliňanoch, Dechticiach, atď.) ako aj na stavbách vojenských pevností v pohraničnom pásme Rímskej ríše – Lines Romanus (Rusovce,

Dražovce, románsky kostolík

Devín). Vytvorením Uhorského štátu začiatkom 10. storočia bola stavebná činnosť zameraná na budovanie obranného pásu hradov na brehoch Váhu (Beckov, Trenčín, Hlohovec, Šintava). Zo sakrálnych stavieb sa budovali aj kláštory usadzovaných reholí a vidiecke kostolíky na zemianskych dvoroch,

Kostol v Žehre, v pozadí Spišský hrad

Hrad Slovenská Ľupča

známe ako skupina tzv. pánskych emporových kostolov. Jedna z najvýznamnejších románskych budov na Slovensku je zachovaný kostol benediktínskeho kláštora v Diakovciach z 12. storočia. Panské emporové kostolíky sú najviac rozšírené v Nitrianskej oblasti (Dražovce, Biňa, Kostolany pod Tribečom a i.).

Súhrn staviteľských prác v prvých fázach 13. storočia určovala predovšetkým potreba výstavby pánskych sídiel. Sieť dovtedajších kráľovských hradov sa začal rozširovať o početné šľachtické hrady (Strečno, Krásna Hôrka). Významnú úlohu zohrávalo aj budovanie sakrálnych stavieb, ktoré predstavuje kostol premonštrátskeho kláštora v Bini, prepoštý chrám v Spišskej Kapitule a chrám v Krúšovciach. V 13. storočí sa začala formovať sústava farských kostolov, ktoré sa navzájom odlišovali podľa regionálneho slohového typu (kostoly na Šariši, Zemline, Liptove, Gemere atď.). K neskorogotickým pamiatkam sa zaraďujú aj kaplnky, ktoré sa stavali najmä na Spiši.

Až začiatkom 16. storočia sa naši stavitelia a umelci dostali do kontaktu s talianskymi majstrami, ktorí na území Slovenska priniesli nový umelecký štýl – renesanciu. Ich vplyv sa najprv prejavil na východe Slovenska, kde sa začali prestavovať pôvodné kostoly (Lipany, Brezovica). Špecifickú výtvarnú podobu v súbore renesančných stavieb nadobudla oblasť Spiša a Gemera. Ich architektúru právom nazývame „východoslovenskou renesanciou“. Nájdeme ju v Strážkach, Červenci,

Podhoranoch, Spišskom Hrhove, Svinnej a inde. Pre túto oblasť je priam typická renesančná zvonica, umiestnená vedľa chrámu (Podolíne, Vrbov, Spišská Belá).

Nebezpečenstvo vpádu tureckých vojsk však prinútilo šľachtu budovať mestské a hradné opevnenia (Bzovík, Slovenská Ľupča, Červený Kameň, Leopoldov) na rozdiel od šľachty v ostatnej časti Európy, ktorá si budovala reprezentatívne zámky a pohodlné kaštiele. V polovici 18. storočia si začala budovať svoje kaštiele aj nižšia šľachta. Slovenské kaštiele z tohto obdobia však majú prevažne obranný charakter opevnenia (Diviaky, Markušovce, Fričovce). Honosnejší typ renesančného kaštieľa sa nachádza v Bytči.

V 17. storočí ovládol barokový sloh veľkú časť Európy a doznieva do konca 18. storočia. Barokový smer je tiež charakterizovaný vnášaním prírody do mesta a mesta do prírody, čím sa vlastne vytvorili základy krajinného plánovania. V epoche baroka sa voľná krajina „zaľudnila“ okrem nových kostolov a kláštorov aj množstvom tzv. malých architektúr (pri cestných, poľných, lesných a iných kaplniek), náboženských pomníkoch (sv. Urban, sv. Vendelín, atď.). Popri chrámoch s nebyvalým prepychom sa stavali aj rozsiahle feudálne sídla uprostred parkov, a to nielen na vidieku, ale aj v mestách. Na vidieku sa udržal starý trojdielny typ domu s hlboko zoradenými miestnosťami až do konca 18. storočia. Ľudová architektúra prebrala z barokovej najmä ozdobný detail fasád. Zástavba bola takmer výlučne drevená. V agrárnom, feudálnom Uhorsku

Renesančný kaštieľ v Bytči

Barokový zámok v Bernolákove

18. storočia žila šľachta zvyčajne v prepychových vidieckych sídlach. Tento luxusný typ stavieb reprezentujú veľké kaštiele v Továrnikoch, Veľkom Bieli a Bernolákove. O polstoročie neskôr si šľachta zakladala honosné letné paláce obklopené záhradami na okraji miest podľa vzoru najmä viedenských a francúzskych záhradných palácov. V cirkevnej architektúre sú barokovou prestavbou poznačené takmer všetky kostoly a kláštory najmä ich interiéry. V 2. polovici 18. storočia preniká rokoko – posledná fáza baroka – aj na vidiek. Vo väčšej miere sa uplatňovalo na západnom než na východnom Slovensku. V rokokovom slohu bol postavený napríklad kaštieľ v Bijacovciach a prestavaný renesančný kláštor v Markušovciach.

Začiatkom 19. storočia vývoj klasicistického slohu na území Slovenska dospel do štádia doznenia barokového klasicizmu a prechodu do štádia vrcholného klasicizmu. Barokový klasicizmus predstavoval pomerne krátke obdobie nového rozmachu šľachtického stavu, čo sa prejavovalo predovšetkým poklesom cirkevnej výstavby a pribúdaním novostavieb najprv mestských palácov a vidieckych sídiel, neskôr veľkého počtu meštianskych domov, vidieckych zemianskych kúrií, kultúrnych, kúpeľných a administratívnych budov. Veľký význam mali najmä drobné zemianske kúrie, špecifické pre naše pomery. Stavby drobnej šľachty tak nadväzovali na ľudové stavby a tvorili spojovací článok medzi profesionálnou a ľudovou tvorbou (kúria v Gbeľanoch, Blažovciach, prestavaný barokový kaštieľ vo Veľkom Blhu a kaštieľ v Dolnej Krupkej).

Klasicizmus v ľudovej architektúre, najmä v oblastiach s murovanými domami (južný Gemer, okolie Nitry, dolné Pohronie), sa udržal ešte dlhšie ako v profesionálnej architektúre.

V polovici 19. storočia vzniklo v umení nové hnutie – romantizmus, ktorý je návratom k stredovekým stavebným slohom, najmä gotike. Najtypickejším prejavom romantizmu sú neogotické formy kostolov, ale aj víl, kúrií a kaštieľov. V druhej polovici 19. storočia sa začalo obdobie rozsiahlej inšpirácie ďalšími slohmi minulosti – historizmus. Napríklad kostoly sa stavali neogotické, neorománske a neoklasicistické. Pre školy a administratívne budovy sa požívali neorenesančné umelecké prostriedky. Dôležitosť významnejších budov mal zdôrazňovať barok. Modernizácia zasiahla aj konštrukcie ľudových stavieb, často na škodu tradičnej ľudovej architektúry.

Architektúru 19. storočia možno teda charakterizovať ako významný medzník a spojovací článok medzi architektúrou historickou a modernou. Za pomerne krátky čas sa vystriedalo pomerne mnoho prúdov, kvantita stavieb vysoko prevýšila predchádzajúce storočia a ani taká pestrosť úloh a nových možností sa dovtedy nezaznamenala v dejinách umenia.

Všetky zachované stavby sú cenným dokumentom zložitého historického vývoja a dokladom úrovne vtedajšej doby. Mnohé slúžia dodnes a najcennejšie bude treba chrániť ako pamätníky našej histórie a vzácne kultúrne dedičstvo.

Klasicistický kaštieľ v Dolnej Krupkej

Vidiecka kultúra

Pochopiť problematiku vidieckej kultúry nie je možné bez objasnenia takých pojmov ako sú kultúra a vidiek.

POJEM KULTÚRY

Kultúra je stará ako samotné ľudstvo. Len s kultúrou a za jej pomoci vystúpil náš prapredok zo sveta prírody do sveta ľudského, stal sa človekom. Ním vytvorená kultúra je preto jeho obrazom, prejavuje sa v nej základný rozdiel medzi ľudským (spoločenským) a prírodným. Prešli však dlhé tisícročia, kým si ľudia tento fakt uvedomili a teoreticky ho zovšeobecni.

Vznik kultúry teda o 10-tisíce rokov predbehol teoretické vymedzenie jej miesta v živote ľudstva. Svoje miesto vo svete prírody si začal človek uvedomovať až postupne, porovnávaním rozdielov medzi ostatnými tvormi a ním samotným.

M. Landmann (Stuttgart 1959, Filozofia 20.stor.)

Pod pojmom kultúra rozumieme súhrn všetkého, čo ľudstvo nedostalo od prírody (ako veda), ale čo si vybudovalo (vytvorilo) vlastnou tvorivou silou a to nielen objektivizované diela, ale aj všetky sociálne zariadenia a zvyky, všetky formy chovania a postupu života od technických praktík až k reči, slohom v umení a formám myslenia.

M. Kim

Kultúra v širokom zmysle je súhrnom všetkých vymožeností v rozvoji materiálneho a duchovného života človeka.

Karpov G. G.

Kultúra v širokom zmysle je súhrnom materiálnych a duchovných hodnôt, ktoré sú výsledkom spoločensko – historickej pracovnej činnosti ľudstva.

R. Linton

Kultúra sa skladá z naučeného správania a jeho výsledkov, ktorých jednotlivé elementy sú „predávané“ a dedené členmi určitej spoločnosti.

VÝVOJ POJMU KULTÚRA

Etymologicky má tento pojem pôvod v staroveku. Latinské „cultura“ pochádza z colere (obrábať pôdu) cultus (obrobený, spracovaný) pôvodne označovalo obrábanie pôdy.

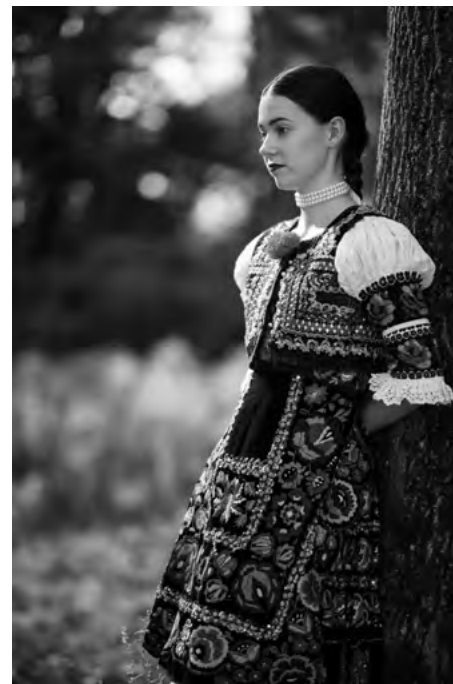
V Cicerových „Tuskulských hovoroch“ (45 r.p.n.l.) je filozofia nazývaná kultúrou ducha, čo znamená rozšírenie pojmu na „spracovávanie ľudského ducha“. Cicero tvrdil, že rozum je treba obrábať rovnako ako roľník obrába zem. Z toho vyplýva, že slovo kultúra od samého začiatku označovalo aktívnu ľudskú činnosť. Bolo teda spájané s prácou človeka, či už materiálnou, alebo duševnou. V období renesancie sa používal termín kultúra na označenie sfér ľudskej činnosti v protiklade k sfére prírodného, ktoré sa nachádza mimo kultúry. Francúzski osvietenci XVII. stor. chápali kultúru ako protiklad primitívneho „prirodzeného“ stavu prírodných národov. Rozumové konanie chápali ako výraz ľudskej podstaty bez historickej podmienosti. Nemecká klasická filozofia nehľadá preto odpoveď pri objasnení kultúry v prirodzenej podstate človeka, ale

v oblasti ducha, v morálnych faktoroch, estetickom rozvoji a v rozvoji myslenia.

O kultúre teda možno hovoriť len vo vzťahu k človeku a jeho spoločenskej činnosti, ktorá pôsobí aktívne a cieľavedome a svet, ktorý nás obklopuje.

Vidiek chápeme ako všetky základné administratívno-územné jednotky, ktoré majú právnu subjektivitu. Patria tam všetky obce, ktorých vznik a zkladanie podmienili predovšetkým ekonomické faktory. Určité spoločenstvá ľudí sa na vhodných miestach združovali predovšetkým za účelom obrábania pôdy, ale aj inej činnosti. V určitých dobách bol dôležitejší aj obranný faktor, tovarová výmena a iné. Tak vznikli sídla mestské, ktoré boli samostatnými administratívno-hospodárskymi jednotkami, a sídla vidieckej, v ktorých sa hlavný dôraz kládol na obrábanie pôdy.

Súčasný vývoj života a kultúry slovenskej dediny je výsledkom dlhodobého pôsobenia mnohých faktorov. Najhlbšie a v mnohých ohľadoch aj najrozpornejšie premeny vyvolala kolektívizácia poľnohospodárstva. Nemožno vynechať ani indus-

trializáciu, i keď sa jej výrazný nástup premietol do života a kultúry až v druhej polovici 19.stor. V povojnovom období výrazne zasiahla, zvlášť významne na hospodársky menej vyvinuté oblasti (severné Slovensko, juhovýchod a pod.). V súvislosti s postupom industrializácie a civilizačným rozvojom zosilnel proces priamej urbanizácie, migrácie obyvateľstva z dedín do miest a prenikanie mestských prvkov kultúry a spôsobu života na vidiek.

Industrializácia a kolektívizácia výrazne zmenila sociálno-profesnú štruktúru dediny a premietla sa v mnohých oblastiach života a kultúry jej obyvateľov. Poľnohospodárske obyvateľstvo, ktoré predtým na vidieku prevládalo, bolo postupne nahrádzané inými socio-profesnými skupinami, zvlášť robotníkmi a v poslednom období aj pracovníkmi v službách. Tieto skupiny bývajú na dedine a pracovať chodia do mesta. Tieto skupiny poukazujú na diferenciáciu hodnôt, postojov a záujmov dedinského obyvateľstva. Tieto skutočnosti sa premietajú v spôsobe života i v kultúrnom rozvoji, vo výbere kultúrnych a spoločenských aktivít.

Tradičné kultúrne aktivity ako folklórne súbory, kapely, ochotnícke divadlo a pod. sa udržiavajú tak, kde ich existencia závisí od osobností. Tieto fungujú

len sporadicky. Zachovávajú sa v obciach s prevládajúcou staršou generáciou. Tam, kde prevláda stredná a mladšia generácia, sa kultúrne aktivity sústreďujú na modernejšie formy.

Dnešná vidiecka spoločnosť si v porovnaní s mestom – napriek niektorým negatívnym javom – stále ešte udržala hlbšie sociálne väzby, v ktorých hrajú významnú úlohu výhody susedskej výpomoci ako i intenzívnejšia medziľudská komunikácia, príbuzenská prepojenosť, priateľské kontakty, ako i miestne faktory ovplyvňujúce kultúru a spoločenský život dediny.

Úroveň vnútorného života a sociálnych vzťahov je v priamom vzťahu s uspokojovaním potrieb obyvateľov v oblasti kultúrneho a spoločenského využitia. Práve táto oblasť patrí k dôležitým stabilizujúcim faktorom najmä u mladšej a do určitej miery aj u strednej generácie. Mesto je príťažlivé v prevažnej miere pre mladé vekové skupiny, preto je veľmi dôležité rozvíjanie miestnych foriem kultúry a spoločenského života dediny.

Významnou zložkou lokálneho spoločenského a kultúrneho života, ktorá pre rozvoj vidieckeho turizmu môže plniť veľmi atraktívnu a lákavú

ponuku, predstavujú obyčaje ako veľkonočná oblievačka a šibačka fašiangové sprievody a masky, májové zábavy, dožinky, tradičné tanečné zábavy, požiarnické bály a pod. Tieto obyčajové akcie, ktoré sa viažu k výročným sviatkom, či už cirkevným alebo svetským, majú všetky znaky sviatočnosti, nevšednosti a výnimočnosti. Sú často veľmi odlišné a preto atraktívne nielen pre domácich ale i zahraničných účastníkov. Podieľajú sa i na formovaní životných koreňov obyvateľov dediny, ku ktorým sa všetci v priebehu života radi vraciame. Vo väčšine súčasných slovenských dedín sú vybudované kultúrne domy, ktoré tiež predstavujú materiálne a inštitucionálne zázemie pre obnovu a uchovávanie kultúrnych tradícií. Aj pre dedinské obyvateľstvo majú podstatný a veľký integrujúci význam.

Dôležitou otázkou ďalšieho rozvoja vidieckej kultúry sú jej aktívni nositelia. Ako hlavní organizátori, inšpirátori a „duše“ akcií by nemali vystupovať len jednotlivci, ale v intenzívnejšej miere aj členovia a funkcionári rôznych spolkov, ako Matica slovenská, Csemadok, cirkevné spolky, politické strany. Ich aktivita by mala mať univerzálnejší charakter.

Moravany nad Váhom

Významné body Via Magna, 8. časť

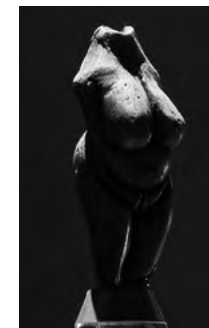

Naša úžasná a kľukatá cesta Via Magna, ktorá sa vinie Slovenskom nás už priviedla na mnohé krásne a zaujímavé miesta našej vlasti. Lenže držať sa vždy striktné – presne vytyčenej trasy – zrejme ani v minulosti vzhľadom na rôzne nástrahy sa nemohli držať ani postilióni a občas museli uhnúť niekam na bezpečnejšie cesty z hlavnej trasy. My nemusíme utekať pred nebezpečenstvom, našou víziou cesty a Občianskeho združenia MAGNA VIA je síce pohyb pozdĺž trasy, ale chceme prispieť k rozvoju turistiky a poznávaniu zaujímavostí a krás Slovenska. Nedalo mi, aby som na trase blízko Leopoldova, Hlohovca a Piešťan opustil tento krásny kraj a pritom neodbočil a nezaviedol našich fanúšikov, ktorí sledujú trasu Via Magna do Moravian nad Váhom. Je tu veru niečo, čo by nám nemalo uniknúť, však posúďte sami a podte s nami, ako sa spieva v našej Hymne. Podte s nami, poučte sa, čo môžete naučiť sa! Bude to stať za to!

Podľa paleontologických a archeologických nálezov v chotári obce bolo na tomto území sezónne táborisko lovcov mamutov a neskôr sídlisko volútovej a lengyelskej kultúry. Našli sa tu bohaté nálezy štiepaných kamenných nástrojov, zbraní, šperkov i štiepaných plastiek.

V roku 1938 tu bola objavená soška ženy vyrezávaná z mamutieho kla, ktorá dostala meno Venuša z Moravian, – (Moravianska Venuša)

Bola vyrezaná z mamutoviny v období gravettienskej kultúry asi okolo r. 22 800 pred Kristom. Vyoral ju roľník Štefan Hulman-Petrech pred rokom 1930 na otvorenom táborisku lovcov mamutov v Moravanoch nad Váhom, v polohe Podkovica, pri Piešťanoch. Moravianska venuša je výrazná plastika ženy (torzo) a jej vek sa odhaduje na 22 860 (±400) rokov. Má zvyraznené prsia a panvu, hlavné pohlavné znaky, ktoré predstavujú symboly pre zachovanie ľudského rodu, je symbolom ženy, s jej významným poslaním v spoločnosti a poslaním dárkyne života. Bohaté archeologické nálezy v oblasti náleziska

Moravianska Venuša

dokumentujú trvalejší pobyt lovcov mamutov (praľudi), ktorá býva datovaná do roku 22 800 pred Kr.[6] Je to najstarší doklad výtvarného prejavu na Slovensku. Originál sošky sa nachádza v expozícii *Klenoty dávnej minulosti* Slovenska na Bratislavskom hrade.

Prvý písomný doklad o obci je z roku 1348 (*Marwan*). Patrila panstvu Tematín. Názov obce sa postupne menil (napr. v roku 1395 je spomínaná ako *Marwa*, v roku 1773 *Morwa*, 1786 *Morowán*, *Morowánka*, 1808 *Moraván*, *Morawany*, 1863 – 1913 *Moraván*, 1920 *Moravany* a od roku 1927

ako *Moravany nad Váhom*). V 18. storočí tu bola kompa cez Váh. Zamestnaním obyvateľstva bolo poľnohospodárstvo, pestovanie chmeľu a viniča, tkaním konopného plátna. V obci bola papieraň, zápalkáreň, mlyn a tehelňa. Miestny kaštieľ (pozri nižšie) patril postupne Motešickým, Čákiomcom a Zičiovcom.

V roku 1976 boli k obci pripojené tiež obce Ducové a Hubina. Hubina sa odpojila k 1. septembru 1990, Ducové k 1. septembru 1992.

Zaujímavosti v Moravanoch nad Váhom

Renesančný kaštieľ zo 16. storočia, neskôr zbarokizovaný. Roku 1881 do povaleového priestoru vstavali tretie poschodie a na východnej strane pristavali vežu, na západnej kaplnku (1871-73) s renesančným zariadením z konca 16. storočia. V rokoch 1964-1970 bol obnovený. V anglickom parku pri kaštieli sú rozmiestnené plastiky slovenských i zahraničných umelcov. Od predaja zahraničným fyzickým osobám v roku 2006 kaštieľ chátral. V roku 2017 kaštieľ odkúpili manželia Vydrovci a začali s jeho rekonštrukciou, sprístupnili ho tiež verejnosti a obnovili kultúrne podujatia v areáli.

Kostol svätého Martina, tzv. „Horný kostol“, je najstaršou pamiatkou obce. Nachádza sa na kopci uprostred cintorína. Kostol je pôvodne stredoveký. V roku 1756 bola k nemu pristavaná baroková kaplnka. Koncom 18. storočia bol klasicisticky prestavaný.

Kostol Ružencovej Panny Márie, tzv. „Dolný kostol“ pochádza z rokov 1866-73. Veža bola pristavaná v roku 1903. Dodnes sa v ňom slúžia rímskokatolíckom omše. Kostol je postavený v neoklasicistickom štýle a s pruskými klenbami. Interiér je v barokovom štýle poslednej tretiny 18. storočia. Farnosť Moravany nad Váhom patrí do Trnavskej arcidiecézy a Piešťanského dekanátu. Má dve filiálky: obec Hubina (kostol sv. Cyrila a Metoda) a obec Ducové (bez kostola). Správcom farnosti je od 1.7.2016 pán farár Mgr. Marek Suchý.

V doline potoka Striebornica je malá vodná nádrž, okolo ktorej sa nachádza rekreačná oblasť. Na brehu Váhu je možné kúpanie vo voľnej prírode, najpopulárnejšia časť sa nazýva **Prúdy**, kde je rieka miestami plytká a naberá na dĺžke zopár stoviek metrov väčšiu rýchlosť. Na konci Výtockej doliny (smerom od obce do hôr) je malé krasové územie – Sokolie skaly. Nachádzajú sa tu jaskyne

Renesančný kaštieľ v Moravanoch
.....

(ktoré boli dávno osídlené), skalnaté bralo ponúka možnosť horolezeckého výstupu a pre turistov sa naskytá aj výhľad na Krahulčie vrchy a okolité lesy. V severozápadnej časti obce je prírodná pamiatka Veľký jarok (sprašové rokliny), ktorá je významným paleontologickým náleziskom. Neďaleko lokality starej bane uprostred lesov sa nachádza **Jaskyňa pod Vyrábaným**. Možno v nej nájsť aj skupiny netopierov.

Obec Moravany nad Váhom v posledných desaťročiach ťaží z polohy pri Piešťanoch a aj vďaka suburbanizácii (výstavbe rezidenčných alebo funkčne zmiešaných oblastí v hraniciach intenzívnej dennej dochádzky do centrálneho mesta) a formovaniu týchto sídelných štruktúr a nových štvrtí rodinných domov počet obyvateľov rastie. Pokles obyvateľstva medzi sčítaniami 1991 a 2001 je možné pričítať odpojeniu sa obce Ducové v roku 1992. Pri Sčítaní osôb domov a bytov v roku 2011 v obci žilo 2 259 obyvateľov, z toho 1 102 mužov a 1 157 žien, v roku 2021 k 31. 12. 2021 počet obyvateľov stúpol na 2 456.

ZDROJE PODKLADOV:

<https://www.hrady-zamky.sk/moravany-nad-vahom/>

https://sk.wikipedia.org/wiki/Moravany_nad_V%C3%A1hom

KRUPA, Vladimír. Moravany nad Váhom. In: ŠŮLE, Peter. Encyklopédia miest a obcí Slovenska. Lučenec : PS-LINE, 2005. ISBN 80-969388-8-6. S. 139.

BERČÍK, Peter a Peter LOVECKÝ. Územné zmeny obcí v SR od roku 1990. Bratislava : Sekcia verejnej správy Ministerstva vnútra SR, 2003. ISBN 80-88842-64-6. S. 144

OČKOVÁ, Jana. Kaštieľ v Moravanoch po rokoch oživa, noví majitelia sľubujú, že doň vrátia aj umenie [online]. Denník N, 27.1.2018, [cit. 2019-07-12]. Dostupné online.

Dolný kostol Panny Márie Ružencovej – Rímskokatolícka farnosť Moravany nad Váhom [online]. [Cit. 2020 – 08-17]. Dostupné online.

M V D R . M I L A N Š A J G A L Í K

Kde nájdeme počiatky našej písanej histórie?

V termíne tohoročných slávností sv. Cyrila a Metoda, ktoré sú v Nitre už mnoho rokov spájané aj s Pribinovskými oslavami, bola v nitrianskom Divadle Andreja Bagara inštalovaná filatelistická výstava „**Počiatky našej písanej histórie**“, ktorú pripravil Klub filatelistov 52-51 pri DMS v Nitre. K výstave Slovenská pošta vydala príležitostnú poštovú pečaťku (po otvorení výstavy bola pre záujemcov dostupná na pošte Nitra 3 ešte celý týždeň) a filatelisti aj pamätný poštový lístok s prítláčou.

Rímske légie zanechali v r. 173 nápis na skale v Trenčíne. Je to najsevernejší doklad prítomnosti Rimanov u nás
.....

Autor libreta výstavy, ako aj exponátov, MVDr. Milan Šajgalík, na nej predstavil viaceré svoje diela, v ktorých spracoval uvedené obdobie. Po slávnostnom otvorení výstavy podpredsedníčkou nitrianskeho samosprávneho kraja p. Ing. Evou Antošovou, riaditeľkou Krajskej organizácie cestovného ruchu, fujarovými fanfárami v podaní p. Štefana Suchého, z O.Z. Cyrilometodiáda z Bratislavy, za prítomnosti zástupcov Mesta Nitra a ďalších, nasledovala prednáška a videoprojekcia, pri ktorej MVDr. Milan Šajgalík využitím poštových známok a ďalších filatelistických materiálov, oboznámil prítomných o archívnych dokumentoch a záznamoch v nich, ktoré sú dnes známe ako prvé písomné doklady zachytávajúce našu históriu.

Znáмка s motívom keltskej mince – biatec
.....

Vo všeobecnosti sa uvádza, že Slovania prišli do našich končín v období sťahovania národov v 5. – 6. storočí. Ako si ale vysvetliť písomné záznamy, resp. archeologické vykopávky, ktoré dokladajú prítomnosť Slovanov v tomto prostredí dávno pred tým? Alexandrijský historik Claudius Ptolemaios ich v Podunajsku opísal už pred rokom 130 nášho letopočtu! Archeologické nálezisko nazývané *Villa Rustica* v Bratislave (Dúbravke) dokladá existenciu tak staroslovanských, ako aj rímskych nálezov. Tým potvrdzuje nie len známu skutočnosť pôsobenia Rimanov na tomto území, ale aj osídlenie slovanským etnikom. Podobné nálezy boli zistené tiež na ďalších miestach dnešného územia Slovenska. Tieto nálezy sa vzťahujú na presné, konkrétne miesto. Širší zber (pokiaľ ide o lokalizáciu), poskytujú výsledky moderných vedeckých metód, menovite génovej analýzy. A tieto, nie len že podporujú vyššie spomenuté údaje, že Slovania tu žili dávno (čo nechcú pripustiť niektoré tendenčné teórie), ale potvrdili, že takmer 85% dnešnej populácie Slovenska zdedilo gény po svojich predkoch, ktorí žili v strednej Európe, v oblasti severokarpatského oblúka a Podunajska v paleolite – staršej kamennej dobe, teda už pred 20 až 50 tisíc rokmi. Asi 10% populácie má gény predkov, ktorí prišli do tohto prostredia s neolitickou poľnohospodárskou migračnou vlnou pred 10 tisíc rokmi. Iba okolo 5% sú potomci neskorších migračných vln! Takýmto údajmi najnovších vedeckých metód, ale aj vyššie spomenutými písomnými i archeologickými nálezmi sa teória o príchode našich predkov na toto územie v 5. – 6. storočí dostáva na pieskové základy.

Historické poštové známky s tematikou Salzburgu a Fuldy

Ale vráťme sa k otázke, položenej v nadpise. Kde nájdeme počiatky našej písanej histórie?

Vyššie sme spomenuli zmienku Claudia Ptolemaia (okolo r. 130) o Slovanoch. Slávny Marcus Aurelius, rímsky cisár, filozof vo svojom diele napísanom pri rieke Hron, opísal boje na tomto území s Kvádmi. S germánskymi kmeňmi vybojoval víťazstvo a jeho 2. légia, ktorá zimovala v r. 173 pri Laugaríciu (dnes Trenčín), nám zanechala slávny nápis na skale. To, že vtedajšie kmene Germánov nemôžeme označiť ako Nemci, je známe. Ale to, že Kvádi boli vlastne Slovania, tvrdí niekoľko starších i nových autorov. Každá strana má svoje argumenty. Kto vysvetlí, prečo mnohé zemepisné názvy v Európe až po Rýn, majú pôvodom slovanské názvy? Zrejme, „Germánske kmene“ v dávnomilných časoch, keď sa dávali pomenovania riekam, vrchom, hovorili slovanským jazykom – teda boli Slovania. Toponymia podáva svedectvá.

Dokument známy ako „*De Conversione Bagoriorum ete Carantanorum...*“ (O obrátení bavorov a korutáncov...) je dôležitým zdrojom pre historiografiu nie len nášho, ale celého východoalp-ského priestoru. Je prvým dokumentom (aj keď tendenčným), obširnejšie popisujúcim udalosti z našich dejín. Za jeho vznik v podstate vďačíme sv. Metodovi. Že ako? Tým, že rímska pápežská kúria okolo roku 870 ustanovila Metoda za arcibiskupa panónskeho, bavorská hierarchia sa cítila dotknutá, že pôsobí na „jej území“. *Conversio* je vlastne obranným spisom, ktorý mal dokázať nárok soľnohradského (Salzburg) arcibiskupa Adalwina na územie Panónie a prinavrátenie do jeho jurisdikcie. Táto listina bola zároveň útokom

Salzburg. Arcibiskupstvo s chrámom sv. Petra. Tamojší arcibiskup ADALRAM vysvätil chrám Pribinovi v Nitre podľa najnovších poznatkov už v r. 821. Vid. Herwig Wolfram

proti celej byzantskej misijnej činnosti a proti slovanskej liturgii.

Napriek tomu, že v listine členenej do 13 kapitol (knieža) Pribina sa vo viacerých z nich výslovne uvádza mnohokrát (a zamlčane, resp. zámenom taktiež), najvýznamnejšou pre naše dejiny je jedna veta. Je to jedna, jediná veta z celej listiny, kde sú zároveň 3 dokumentárne údaje: 1. dejinná udalosť (vysviacka kresťanského chrámu), 2. meno vládcu, majiteľa panstva (Pribina), 3. miesto deja (Nitra), kde sa vysviacka uskutočnila. Je až udivujúce, že historický dokument, opisujúci dianie u nás i v okolí, zhrnul do jedinej vety až 3 zásadné fakty pre nás a naše dejiny. (Viac o listine si pripomenieme v pokračovaní.)

Príležitostná poštová pečiatka k výstave a videoprezentácii M. Šajgalíka v DAB Nitra upriamuje našu pozornosť na štylizovaný pergamen, na ňom mená i miesto, zviazané s prvým dokumentom, ktorým začína éra našich písaných dejín. V článkoch o „*Conversio*“ sa zvyčajne uvádzajú iba fakty o posviacke prvého kresťanského chrámu v stredovýchodnej Európe vládcovi Pribinovi, na jeho majetku v Nitrave. Dr. Šajgalík sa preto rozhodol vyzdvihnúť

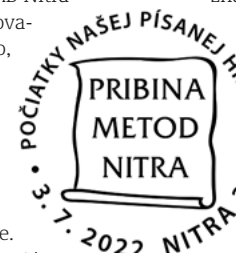
Salzburg. Vzácnny kríž Staurotéka – z výstavy starej pokladnice

Spis *Conversio* je uložený v archíve kláštora Fulda. Kláštor má vyše 1250 ročnú tradíciu.

aj pôsobenie arcibiskupa Metoda, ktorý je veľmi významnou súčasťou našich dejín a tiež sa spomína v tomto dokumente. Napokon – celý dokument vznikol práve pre Metodovo pôsobenie v Panónii.

Filatelistická výstava v katedrále na nitrianskom hrade v r. 2021 bola inštalovaná v miestach, kde mohol stáť Pribinov prvý kresťanský chrám u Slovanov v naddunajskom priestore. Pripomenula aj okružle výrocie jeho úmrtia. Bronzová socha Pribinu, prvého známeho slovanského vládaru na našom území, je dielom (1968) nitrianskeho rodáka Tibora Bártffaya. Majestátnu sochu kniežata, dominujúcu historickému námestiu v Hornom meste približuje príležitostná poštová pečiatka vydaná k výstave a prednáške M. Šajgalíka na nitrianskom hrade 1.7.2021, ktoré vlastne otvárala sériu kultúrnych podujatí k cyrilo-metodským a pribinovským slávnostiam v r. 2021.

Jeseň je zázrak lásky...

Jeseň je zázrakom ročných období,
kedy premenu veľkú môžeš zažiť...
Príroda sa zlatom a nachom ozdobí
a farbu zmení aj zelená pažiť.
Slnko úžasnú prácu na listoch stromov urobí-
lesy si paletu farieb pred rozliatím musia strážiť
tak, aby dokonalosť bola vyrovnaná,
v rozmanitosti farieb podobne ako dúha dokonalá...
Biela breza tu stojí ozdobená zlatom,
javory a bučiny sa utápajú v kráľovskom nachu,
chodníčky lesné pokryté sú listím, nie blatom,
poštová schránka odkazov rozprestretá je v machu
a odpoveď zasielaná je bez meškania obratom
s radosťou, bez zbytočných obáv a strachu –
príroda dýcha nádejou opätovného znovuzrodenia
a bez smútku lúči sa s nami farbami bez obmedzenia.

Hýrivé farby jesene tvoria kulisu svadobnému spevu jeleňov
keď ručaním vyzývajú k bojom svojich sokov
aby bojovali o lane, sme svedkami nádherných súbojov,
dunivého stretu silných parohov a nádherných bojových skokov,
opájame sa krásou a silou samcov i pokorou laňou
s ktorou čakajú na víťaza súboja parohov,
aby sa následne oddali víťazovi boja neľútostného
a užili si trochu života ľúbostného...

A jeseň života akýže je to zázrak lásky...?
A veruže to zázrak je...je to obdobie, keď láska v srdci dozreje!
Keď tvár skrášlia vrásky skúsenosti a olemuje ju strieborný rám,
čas, keď vnukov hladia drsné ruky starých otcov a starých mám –
obdobie, keď na prechádzke v parku za ruku držíš života družku
a pomáhaš jej pri chôdzi držiac v slabej ruke francúzske barličku,
očami slabnúcimi hľadáš na oddych a posedenie ďalekú lavičku
a počúvate štebot vtáčikov o láske vzdialenej a predsa tak blízkej,
čuduješ sa tej lavičke a jej konštrukcii pre kolená tak veľmi nízkej,
hlavou krútiš nad množstvom odhodených opalkov vôkol lavičky
a hovoríš si: To za našich mladých čias veru takto nebolo –
ale rukou nad tým mávneš a vnímaš život kypiaci všade okolo...